

הגנת „בית הקרן הקיימת“*

ב. הקרב על הבית בריל 19/20.3.48

בשלהי חודש סברואר 1948 ערכה חטיבת „גבעתי“ מחושה את כוחותיה: גדוד 2 וגדוד 3 נפרשו במרחב הדרום; גדוד 4 כונס בתל-אביב — כעתודה חטיבתית וארצית; ואילו גדוד 1 קיבל על עצמו את מכלול המשימות שבוצעו עד אז, ע״י שלושת גדודי החי״ש התל-אביביים, במרחב מחוז „קרית״. משימות אלה היו:

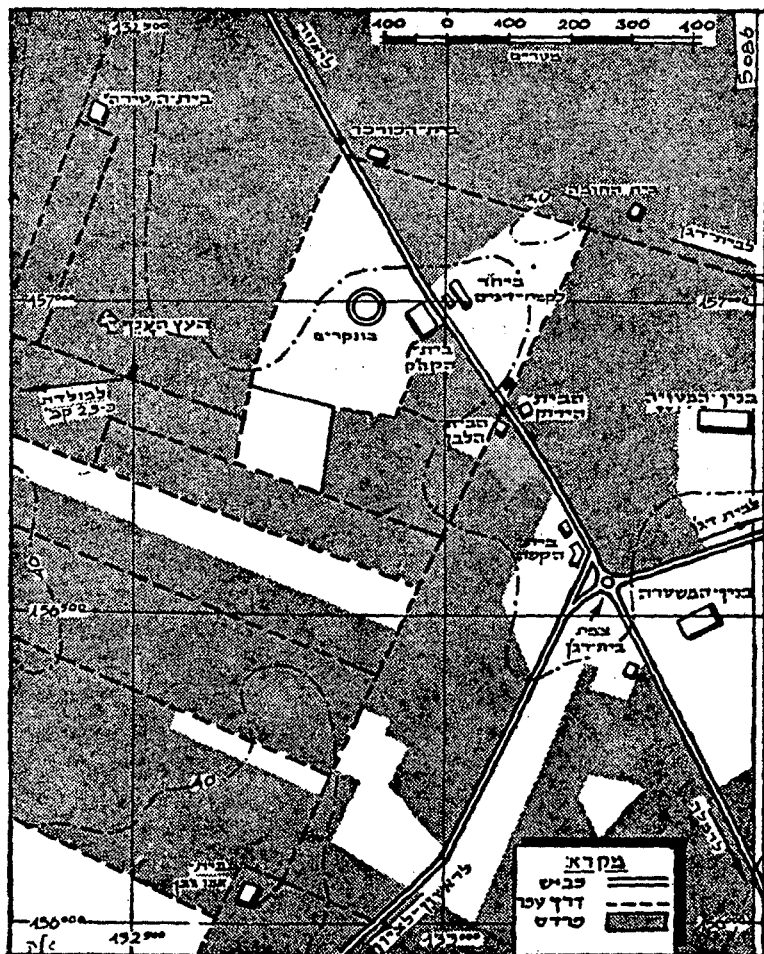
א. ביצוע פעולות יוזמות ב„חזית“ חולון-בתים; ב. הגנת כן-שמן; ג. אבטחת העובדים היהודים בשדה התעופה של לוד; ד. אבטחת „דרך-הבטחון“ של „מלדת“ והחזקת „מוצבי-החץ“ שלה, הוא בית הקה״ק, שליד צומת בית-דגן.

לצורך ביצוע משימות אלו ערך מטה גדוד 1 את כוחותיו באופן הבא: פלוגה ב' — בבתיים; פלוגה א' — בכך-שמן; מחלקת מתנדבים, שפוגתה לצרכי סודיות בשם „צפורה“ — בשדה התעופה של לוד; פלוגה ג' —

זירת הקרב על בית הקה״ק שליד צומת בית-דגן

הבניינים הבולטים בסביבת בית הקה״ק:

- בית-החרושת לקמח-דגים שניצב במרחק מטרים ספורים בלבד מעבר לכביש. מצפון לבית.
- הבית ה„ירוק“ והבית ה„לבן“, זה מול זה משני עברי ה־כביש, כ־250 מטר דרום-מזרחה לבית.
- בית ה„חורכר“ שליד הכביש, כ־250 מטר צפונה-צפון-מערבה לבית.
- בית ה„חומה“ כ־500 מטר צפון-מזרחה לבית.
- בנין המטאָה שליד הצומת, כ־500 מטר מזרחה לבית.
- בנין המשטרה שליד הצומת, כ־650 מטר מזרחה-דרום-מזרחה לבית.
- בית ה„סירה“, כ־700 מטר צפון-מערבה לבית.
- בית אברג'בן המפואר, כ־900 מטר דרומה לבית.

(*) המעוניין לעקוב אחרי „פרשת בית הקה״ק“ מראשיתה יעיין בתיאור שלהה הראשון, בחובר „צ״ד של „מערכות“.

ב.בסיס 88 שב"מולדת" ובבית הקה"ק; פלוגה מסייעת — מפוצלת בין שלושת הפלוגות; פליגת מפקדה ומטה הגדוד — בחולון.

פלוגה ג' של גדוד 1 הפרישה להחזקת בית הקה"ק מחלקה מוקטנת בלבד, אמנם עם תקן נשק מלא. מחלקה זו היתה מנותקת במרבית הזמן; ומאחר שהמזכ"ל בכביש מקוה ישראל—יזור—בית דגן היה בלתי אפשרי, הועברה מרבית לאספקה לבית ב.דרך-הבטחון של מולדת—כביש ראשון לציון—צומת בית דגן. גם עורק אספקה זה היה נתון לשליטת האויב והמשוריינים היהודים שקימו את המגע עם מגיני בית הקה"ק הפכו מטרות קבועות למיקוש ולמארב.

כתגמול על פגיעת האויב ב"דרך-הבטחון" של מולדת פוצצה יחידה מגדוד 2, שישבה בקבוץ ר' שלד ראשון לציון, את בית אבו ג'בן — בסיסו העיקרי של האויב בשטח הגובל עם הדרך. בעקבות פעולה זו, שבוצעה בשלהי פברואר, מעטו פעולות האויב נגד "דרך-הבטחון"; הערבים — בראשותו של חסן סלאמה — הפנו את המאמץ התוקפני העיקרי שלהם כלפי בית הקה"ק עצמו. שכן הבית שלט על דרך תחבורתו של האויב אל יפו ושימש כסיס-אפשרי לפעולות תגובה יהודיות בנקודות צומת חיוניות ביותר.

השיטה בה נקטו חסן סלאמה ואנשיו להסרת "איום" בית הקה"ק הלכה והתפתחה עם התפתחות המערכה. בתחילה הסתפקו בשימת מצור עלידי פגיעה בתחבורה לבית. לאחר מכן, משנוכחו כי כוחו המצור בלבד לא יוכלו לבית הקה"ק, נקטו בצעד חדש: — הטלת חביות חומר-נפץ על הבית. צעד זה הבא — שחל-זמן קצר לאחר שמגיני הבית וקבוצת פועלים שהצטרפו אליהם התחילו לבנות מוצבי-הגנה-חפור בעורפה, כתשובה למכת ה"חביות" — היה ביצוע התקפות במגמת כיבוש.

ההתקפה הראשונה (ראה "מערכות" חוברת צ"ד) הונחתה ע"י האויב בליל 12/13.3.48 בכוח שלא עלה על פלוגה. כוח זה היה מורכב משלושה כוחות-משנה: כוח הטעיה, שפעל ממערב לבית; כוח הלם, שניסה לפרוץ לבית דרך פורדס ממוקש ממזרח לו; וכוח רתק, שהציב עצמו מדרום-מזרח לבית הקה"ק. מאלה הצליח לבצע את המשימה רק כוח ההטעיה ואילו כוחות ההלם והרתק נחלו כשלון חרוץ.

א. חסן סלאמה מכין התקפה נוספת

רגש החבלן, שהוטל עליו להפעיל את המוקש ופוצצו בטרם עת. המכונית האויבת חלפה, אפוא, על פני הבית מבלי שיאונה לה כל רע והטילה "חבית", שבהתפוצצותה גותק הקשר הטל-פוני בין יפו לרמלה. משימת תיקון הקו הוטלה על פועלי-הדואר הערביים של יפו, אולם אלה — אשר כחזו ע"י חסן-סלאמה — סרבו לצאת לעבודת התיקון עד אשר ידאגו הבריטים לפינוי המוקשים מסביבת עמודי הטלפון הניצבים בקרבת הבית, וכן להבטחת הקוים בשעת העבודה. בעקבות לחצם של הפועלים הערביים הגיעו אל בית הקה"ק, בשעות אחר-צ של יום ה-15.3, שני אופנועים ושני משורייני משטרה בריטיים. מאחד המשוריינים ירד קצין ובפיו דרישה: לפנות את המוקשים תוך עשר דקות כדי לאפשר את תיקון קווי הטלפון ע"י הפועלים הערביים — אחרת יאלץ לנקוט אמצעים. בלתי-ברירה

עם כשלון ההתקפה הערבית הראשונה על בית הקה"ק בליל 12/13.3.48, משדן חסן סלאמה עם חבר יועציו בשגיאותיה — מצא, כנראה, כי החשובות שבסיבות הכשלון היו:

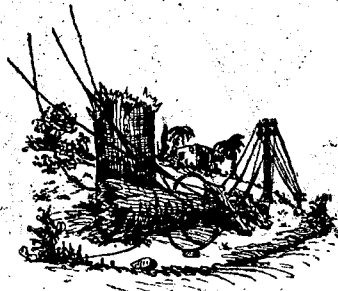
א) ראשוני אנשי הרתק וההלם עלו על מוקשים — דבר שהביא לאבדן גורם ההפתעה;

ב) החבלנים הערבים — המצורפים לכוח ההלם — לא העזו, משנכשל נסיונם הראשון, לשוב ולהניח חומר-נפץ למרגלות הבית.

הנה כי כן החליט "מפקד הגזרה המערבית של החזית המרכזית", כי יש לסלק את המוקשים המקיפים את הבית וכי פיצוץ הבית אסור שיעשה בסימומו של שלב ארוך של "לחימה אל היעד", ע"י חבלנים נוסאי חומר-נפץ.

סילוק המוקשים הושג ע"י הערבים בדרך ערמה מקורית ביותר:

בליל 14/15.3 שלח חסן סלאמה לעבר הבית מכונית משוריינת קטנה, ובה "חבית" חומר-נפץ. מגמתו הפעם היתה לפגוע בקווי הטלפון — האזרחיים והצבאיים — מיפו לרמלה, שעברו ליד הבית. בשעה 0230 הצליחו שליחיו לבצע את המשימה גם שאותו לילה יצאה חוליה לארוך למכוניות הערביות והניחה מוקש חשמלי בכביש. שכן משהתקרבה המכונית התי

- נאלצו המגינים למלא את דרישתו זו, ומיד החלו החבלנים עוסקים בפירוק המוקשים. הם עשו את המלאכה בזהירות רבה, כיון שהמוקשים הונחו — בחוק המסיבות — ללא רישום. למרות הזהירות נפצעו שנים ממפני המוקשים, שעה שאחד המוקשים התפוצץ לפתע. לשמע ההתפוצצות חשו האנגלים למקום, ובהזדמנות זו הכינו תרשימים וציירו את הבית ואת המוצב החפור שלידו. התרשימים והתצלומים הועברו על-ידם, מן הסתם תמורת תשלום „הוגן“, למפקדתו של חסן סלאמה.
- בעזרת החומר „טרי“, שסופק לו ע"י האנגלים, השלים חסן סלאמה את מסכת הידיעות על הבית, מגיניו וסביבתו הקרובה. (ראה מפה בסוף החוברת).
- יש להניח כי התמונה הצטיירה לו באופן הבא: מגמת האויב — לפגוע בתחבורה הערבית ליפו וממנה.
- הבנין העיקרי של „מצודת הציונים“ ניצב ממש ליד הכביש הראשי, יפו—רמלה.
- „מוצב הגנה חפור“ נמצא בתהליך בניה, ואיננו תפוש עדיין בשעות הלילה.
- „המצודה“ מוקפת גדרות ושדות מוקשים ממערב, מדרום וממזרח. מצפון במקביל לכביש נמצאת גדר בלבד, שכן שדה המוקשים אשר גבל עם הכביש פוגה לצורך תיקון קוי הטלפון.
- ל„מצודה“ מוביל הכביש הראשי יפו—רמלה, הן פתוח לתנועה ומובטח ע"י הבריטים בשעות ש-מעלות החמה ועד רדתה.
- ב„מצודה“ נמצאת מחלקת לוחמים וקבוצת פוע"לים. החל מרדת החשכה מתרכזים כולם בבית לוחמי „המצודה“ מצטיינים בעירנותם ובכוננותם. אולם הם נכנסים לעמדות בדרך כלל, רק עם רדת הלילה.
- ביום ששי אחה"צ מתכוננים היהודים לקבלת פני שבת, ויש להניח כי כוננותם נמוכה בשעות אלה.
- ברשות לוחמי „המצודה“ נשק קל בלבד: רובים, תת-מקלעים, רימונים ומקלעים קלים (אחד או שנים).
- יש לרשותם, כנראה, כמות מוגבלת של תחמושת רזרבית.
- כוחות יהודים מזוינים נמצאים בשכונת התקוה, במקוה ישראל, בחולון, במולדת ובראשון לציון. תגבורות עלולות לזרום ל„מצודה“ במשוריינים בדרכים הבאות: כביש יפו—יזרעאל—בית-דג'ן; „דרך הבטחון“ (שכונת התקוה—מקוה ישראל—חולון—מולדת)—כביש ראשון לציון—צומת בית-דג'ן. (ראה מפה, עמוד 11).
- כוחות צבא ומשטרה כריטיים נמצאים ביפו, בן-משטרת בית-דג'ן, במחנה צרפנד, ורמלה — אך הם אינם נוטים להתערב בקרב בלילה, ומגלים יחס אזהרה למאבקם של ערביי פלשתינ.
- ה„מצודה“ מקיימת קשר עם „המפקדה הציונית“ בתל-אביב באמצעות מכשיר אלחוט.

פרשת בית הקה"ק נרשמה בהסתמך על —

- רשימות: „יומן קרבי“ — יעקב ארנון ז"ל; „במרחב תל-אביב“ — יובל נאמן; „מירלה האלחוטאית“ — שלמה שורץ; יומן — אברהם אילון.
- חוברות: „דפים לזכר מגיני בית הקה"ק“, חוברת לזכרו של החבלן יעקב גונברג ז"ל, עלוני גדוד 1.
- ספרים: „ספר הפלמ"ח“, „ממאורעות למלחמה“ — יוסף אוליצקי; „פנים אל פנים“ — אבא קובנר; „הבית והכביש“ — משה שמיר; שנתון „דבר“ תש"ח.
- חשבוניות: סכומי שירות הידיעות של „ההגנה“, עתונות ערבית; מכתבי לוחמים ערביים; מכתב ראש עיריית יפו לבריגדיר פול; דו"חים של גדוד 1; פקודות מבצע של גדוד 1; המלצות למתן אותות הצטיינות למגיני בית הקה"ק; פקודות מבצע חטיבתיות; פקודות יום מטעם מפקד חטיבת „גבעתי“; רשומי מברקים.
- עדויות: מפקד החטיבה — שמעון אבידן; סגן מפקד גדוד 1 — יובל נאמן; מפקד פלוגה ג' — יצחק דוידיון; סגן מפקד פלוגה ג' — יעקב חלבג; אחראי לבנין הבונקרים — דב שטרן; סמל מחלקת — דוד ביטון; מפקד קורס הסירים בשרונה — אליעזר רייז; סמל מודיעין — דוד כוכבי; קצין קשר — אכסל גולדה; חובש גדודי — מנחם גולדשטיין; מ"כ — דוד וולרד; מ"כ — דוד אליאז; מ"כ — משה רוזנברג; אלחוטאית — מרים צינגולד; אלחוטאי — ראובן דה-פריס; חבלן — צבי נדיבי; חבלן — אליעזר פוירסקי („פושקת“); טוראי — יהושע פולורמבר („ישו“); טוראי — ברוך ישראל („תינוקיו“); טוראי — שאול קישנר; טוראי — יצחק בריסקין; טוראית — שרה פנטול; אנשי פלוגה ס', ח"ש תל-אביב; אנשי הנכב"ד (פלוגה מסייעת) גדוד 1.
- צלומים: יצחק דוידיון, יעקב חלבג, דב שטרן; דוד ביטון; ראובן דה-פריס; ברוך ישראל; ברוך ספיר, מנחם שריה, אברהם אילון, שרות מפות וצילומים, אלבום משה גרשוביץ ז"ל.

לאור ידיעות אלה בנה חסן סלאמה את תכנית פעולתו * :
הכוונה של חסן סלאמה היתה לסלק את האיום העברי שרבץ בדמות "מצודת" בית-
הקה"ק, על נתיב התחבורה הערבית ליפו וממנה.
השיטה שבחר בה: פיצוץ הבית בהפתעה ע"י מכונית עמוסת חומר-נפץ ביום 19.3.48.
שעה 1745; הסתערות על ההריסות זמן קצר לאחר הפיצוץ; הסתערות על הבונקרים במידה
וישב בהם כח יהודי; חסימת הדרכים המובילות לבית ממקוה-ישראל — מזה ומראשון-לציון —
מזה.

הכוונות למשימות נקבעו ע"י חסן סלאמה כדלהלן:

צוות חבלנים ומתנדבים מטובי הכוח המגויס שעמד לרשותו, ינוע — בג"פ אשר יגרור
אחריו מכונית עמוסה חומר-נפץ — מכיוון צומת בית-דג'ן לעבר בית הקה"ק. בהגיעו למרגלות
הבית יכוון לעברו את המכונית הנגררת, ינתק את כבל הגרירה ויחמוק לעבר יאזור, ואילו חומר-
הנפץ יופעל ע"י מנגנון השהיה.

יחידת מסתערים (מבטורים וחבלנים) מקרב אנשי הכוח המגויס-קבע ומקרב הערבים
המקומיים הנועקים לקריאת ה"פועה", בפיקוד קצינים גרמנים. תסתער על הריסות ותטוה אותן
מכל יהודי שיתגלה בהן; תפוצץ אותם חלקים מן הבית שלא כרעו בהתפוצצות הראשונה;
תסתער על הבונקרים ותכבוש אותם.

חוליות מרחקים מצוידות במקלעים, מאנשי הכוח הערבי המגויס, תתפושנה עמדות, לעבר
בית הקה"ק, בבתים המקיפים אותו סביב סביב; תחפינה על המכוניות של צוות החבלנים
והמתנדבים, במידה ותיפתח עליהן אש; תחפינה על הכוח שיסתער על הבית לאחר הפיצוץ;
תתפושנה עמדות חדשות בהריסות הבית (לאחר טיהורו) ותחפינה מקרוב על הכוח שיסתער על
הבונקרים.

יחידת חסימה מערבית, מורכבת ממוזעקי-פועה מקרב ערביי יאזור ויפו — תחסום את
כביש מקוה-ישראל-יאזור-צומת בית-דג'ן ליד מבואותיה המערביים של יאזור; תמנע מעבר
תגבורת יהודית מכיוון תל-אביב, שכונת-התקוה ומקוה-ישראל; תהווה עתודה למקרה של צורך.
יחידת חסימה מזרחית, מורכבת ממוזעקי-פועה מקרב ערביי בית-דג'ן, יהודיה, צרפנד,
אל-עמר ורמלה, תחסום בקרבת הצומת את כביש ראשון-לציון-צומת בית-דג'ן; תמנע מעבר
תגבורת יהודית מחולון, מולדת וראשון-לציון; תהווה עתודה למקרה של צורך.
הכוונות צריכים היו לפעול בהתאם לשלבים כדלקמן:

שלב ראשון — תנועה להיערכות והיערכות.

צוות המתנדבים והחבלנים, על מכוניותיו, ייצא ממפקדתו של חסן סלאמה, ינוע בכביש
רמלה-יאזור ויתפוש מקומו ליד צומת בית-דג'ן עד שעה 1715.

אנשי יחידת המסתערים יתרכזו, ברכב או ברגל, ממקומותיהם אל סביבת כיכר הצומת,
ויערכו כשאנשי הכוח המגויס בראש ומוזעקי ה"פועה" מאחוריהם.

חוליות המרתקים תנענה בהסתר דרך הפרדסים, תנענה לבתים המקיפים את בית הקה"ק
בחצי קשת (ראה מפה, עמוד 7) תתפושנה בהם עמדות בהסתר ותצבנה את מקלעיהם.

יחידת החסימה, המערבית והמזרחית, תנענה ברכב או ברגל למקומות החסימה, תקמנה
מחסומים ותתפושנה עמדות לצדי הכביש.

שלב שני — פיצוץ הבית.

צוות החבלנים והמתנדבים — יגיח במהירות ברכב (ג"פ גורר מכונית עמוסת חומר-נפץ)
לעבר הבית; בקרבת הבית ינתק נהג מכונית הנפץ את כבל הגרירה, יפנה את מכוניתו לעבר
הבית, יפעיל את מנגנון ההשהיה ויקפוץ על הג"פ. הצות כולו יחמוק בג"פ לעבר יאזור.

יחידת המסתערים — במקומה.

(*) תכנית פעולתו של חסן סלאמה המובאת מה כספות-מבצע, לא נפלה לידיו — אלא נבנתה לנוחיות
הרצאת הדברים ע"פ עדויות לוחמים, מסמכי אויב, וידיעות ש"י (ראה "מקורות" עמוד 9 למטה ו"נספחים" עמודים
32-29). כמוה, אף מסכת הידיעות שעמדה לרשותו של חסן סלאמה — א.א.

חוליות המרתקים — תחפינה חיפוי נצור על צוות החבלנים והמתנדבים; תפתחנה באש רק אם התגלה התנגדות מצד הכוח היהודי שבבית.

יחידות החסימה — במקומן.

שלב שלישי — ניצול הצלחת פיצוץ הבית, ביעור ההריסות והשלמת החבלה.

יחידת המסתערים — תצא מצומת בית-דגן, תרוץ לאורך הכביש, תסתער על הריסות הבית ו"תטאטא" אותן באש; לאחר הביעור תיסוג קמעה לאחור, כדי להתארגן לקראת השלב הרביעי ולאפשר לחבלנים לפוצץ את קירות הבית שנשארו על תילם.

חוליות המרתקים — תחפינה ממקומן על תנועת יחידת המסתערים (המבערים והחבלנים); לאחר השלמת הפיצוצים — תתפושנה עמדות בין הריסות הבית, לעבר הבונקרים.

יחידות החסימה — תשארנה במקומן.

שלב רביעי — כיבוש מוצבי ההגנה החפור (הבונקרים).

יחידת המסתערים — תסתער על הבונקרים מכיוון הכביש הראשי (צפון). בחיפוי מקרוב מכיוון הריסות הבית (צפון-מזרח).

יחידת המרתקים — מעמדותיה בין הריסות הבית — תסייע-מקרוב למסתערים אל הבונקרים.

יחידות החסימה — במקומן. במקרה של צורך תפרשנה כוחות להסתערו על הבונקרים. שלב חמישי — התארגנות מחדש.

כל הכוחות, פרט ליחידת "חיל מצב" קטנה, יחזרו למקומותיהם; אנשי הכוח הערבי המגויס — לבסיסים, והמקומיים מוועקי-ה"פזעה" — לבתיהם.

בשטח המנהלה — פינוי פצועים — קבע חסן סלאמה כי הפצועים יועברו מאיזור הקרב לכלי הרכב ויוסעו בהם, חלקם לבתי-החולים ביפו וחלקם לאלה שברמלה.

את הקשר ביקש חסן סלאמה לפתור בעזרת קול, בעזרת רצים — חלקם ממונעים — ובעזרת רקיטות. הוא עצמו קבע את מקומו ומקום מפקדתו הטקטית במטויה הערבית הגדולה (ראה מפה, עמוד 7) אותה העמיד לרשותו השותף הערבי העיקרי בחברה, "גולדן ספינדל" בעלת המטויה — שהיה מעונין לא פחות מחסן סלאמה בחיסול הבית, שמגיניו היוו איום לרכושו.

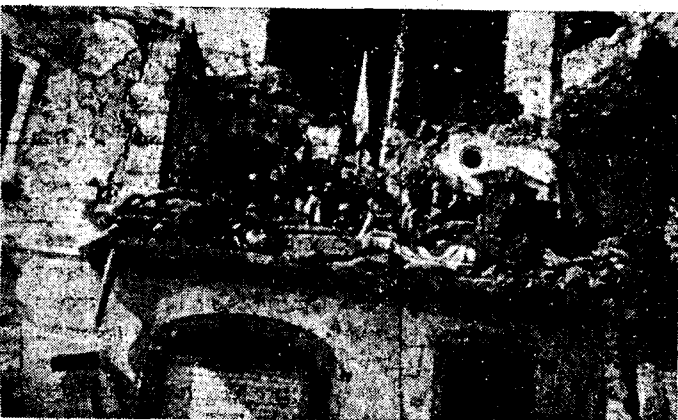
ב. מגיני בית הקה"ק הודפים את התקפת האויב

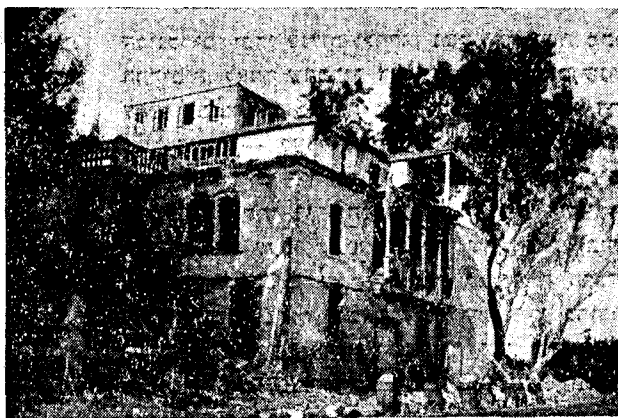
יום שישי, 19.3.48; שעות אחה"צ. שעה שחסן סלאמה ואנשיו עסקו בקדחתנות בהשלמת ההכנות לביצוע תכניתו המפורטת למעלה, עסקו מגיני בית הקה"ק והפועלים שנצטרפו

אלהם לצורך בנין מוצב ההגנה החפור, בהכנות שונות לחלוטין. הם התכוונו למסר בת ליל-שבת חגיגית, שנושאה כפול: שבוע להדיפת ההתקפה הראשונה, והשלמת בנינו של המוצב, לאחר תשעת ימי-עבודה נמרצים ומלאים. הפעילים שבמכיני המסיבה היו שתי "טבחיות", אשר במשך שעות עמלו להכין ארוחת-החג כ"ל המלך" לחבריהם בבית. מירלה, הבת השלישית שהיתה בבית הקה"ק, לא היתה פעילה כלל בשטח זה. מירלה, שאלחוטאית היתה, עסקה בשעות

←

מגיני בית הקה"ק בעמדת המרפסת

בית הקרן הקיימת לפני ההתפוצצות (מימין) ולאחריה (משמאל). המבט — מצפון.

הגנתו, וקבע לכל אדם את מקומו בתוכה. הוא לא הסתפק בכך, ולאחר שגמר להחזיר את התורה לאנשים "דרך האוֹן", ביקש להכניסה לתוכם "דרך הרגלים" — ותרגלם בריצה מן הבית לבונקרים, איש איש לעמדה שנקבעה לו.

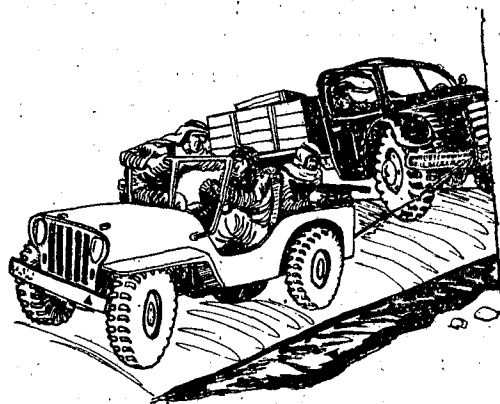
תכונתם של דוד, מירלה וראובן והיפריס לא היתה לשוא:

בשעה 1745 קרבו לעבר הבית מכיוון צומת בית-דג'ן שתי מכוניות — מכונית ג'יפ ומכונית דודג' אדומה עמוסה מטען של 500 ק"ג חומר נפץ, שהיתה קשורה לראשונה בכבל ברזל. משהגיעו המכוניות למרגלות הבית בלמו מהירותן. מתנדב ערבי זריז שיחרר את כבל הגרירה, שחיבר את מכונית הדודג' לג'יפ. או אז כיוון נהג מכונית הדודג' את הגה ה-מכונית אל עבר הבית, קפץ ממנה לפני שנתקלה בגדר חניק ועלה במהירות אל הג'יפ שהמתין לו. עתה גיתר הג'יפ ממקומו וחמק לכיוון יאזור — בטרם הספיק "ישו" (יהושע פולורמכר), שהיה אותו זמן על משמרתו בעמדת התצפית שבמרפסת, לשלוח בו צורר מתת-מקלעו. "ישו" היה מופתע לחלוטין, שכן האויב נהג הפעם בתבונה. ובניגוד למנהגו ב-מקרים קודמים לא חיפה באש על התקרבות המכוניות, וכך לא גילה את קלפיו אלא ברגע האחרון ממש, והצליל להשיג הפתעה. לא נותר, איפוא, ל-"ישו" אלא להכריז בקולי קולות את קריאת האזעקה: "חבית! חבית! חבית!"

לשמע קריאת האזעקה שהדהדה בבית קמה בהלה גדולה בקרב יושביו. היא חלפה רק כאשר דוד, מפקד המגינים, השתלט על האנשים, והרעים בקולו: "אל בהלה! לעזוב את הבנין ולתפוש איש איש את מקומו באזור הבונקרים!"

פקודתו של דוד בוצעה במהירות — ואפשר גם

כשעסקו השנים במלאכת העברת המכשיר לבונקר — בהתאם להוראת יובל, הסמג"ד, שביקר בבית הקה"ק לרגל השלמת העבודות במוצב — הסתכלו בהם כמה מחברייהם בתמיהה: מדוע הם ממהרים? מה אכפת להם לשבת עם המכ-

שיר בבית, עד שתתן הפקודה הסופית והמפורשת *) לעזוב אותו ולעבור למוצב ההגנה שלידי?

תשובתם של מירלה וחברה לתהמים היתה פשוטה: "הערבים עלולים להתקיף אותנו ולפוצץ את הבית, ככל רגע, ואז... אז יהיה קשה הרבה יותר להוציא את המכשיר היקר השומר את הקשר בינינו לבין העולם החיצוני".

הסמל המחלקי דוד ביטון, מפקד המגינים על הבית בירך על יומתם של מירלה וראובן והיפריס. דוד אשר חזה מראש מצב בו יהיה צורך לנטוש את הבית ולעבור למוצב שלידי, ריכז את מיקודיו אל המוצב החפור, הסביר להם את תכנית

*) פקודה זו נתעכבה כי עדיין התחבטו בשאלה אם יש צורך לנטוש את הבית כליל ולפוצצו כדי ליצור שדה-אש מן המוצב-המוגן החדש גם לכיוון צפון-מזרח — או מוטב להש-איר כיתה בבית, לתפקידי תצפית ביום ותשמוע בלילה ול-העביר רק שתי כיתות למוצב. — א.א.

הבונקרים, וכדי לגלות ולחלץ נשק ותחמושת מתוך ההריסות. לאחר שהסביר דוד לקומץ המגינים שנת לקטו סביבו את כוונתו, פרץ עם בריצה — דרך מסך האבק — לעבר המקום בו עמד דקות אחדות לפני כן הבית. תוך כדי ריצה התפצלו הלוחמים הסמל המחלקתי דוד, המ"כ יעקב ז'רסקי ושני החבלנים פנו לעבר אגפו הדרומי של הבית (בית החרושת לדיקטים, שהיה מרוחק קמעה מן הכביש ועל כן נפגע פחות ונשאר עומד על תילו ברובו) ואילו המ"כ יעקב ארנון והטוראי "ישו" פנו לעבר מה שהיה אגפו הצפוני של הבית, הגובל עם הכביש בהגיעם אל שטח הבנין תפשו בו מיד עצמות, א החלו גוברים בין ההריסות, מבקשים להציל אמצעי התגוננות.

הם אך פתחו במלאכת הנבירה והחשכה החלה לרדת. אותו זמן עצמו, לסימן רקיטה שעלתה בשמי מכיוון בנין המשטרה, פתחו עמדות הרחק בבית ירוק, בבית הטירה, בבית הכורכר ובבית החומ באש מקלעים ומרגמות על בית הקה"ק. בחיפוי אש זו החלו המוני ערבים — לוחמים בראש והמון פרז מאחור — לרוץ למלוא רוחב הכביש, מכיוון כיכר הצומת לעבר הריסות הבנין.

אגב התקדמותם השמיעו הערבים "קריאות קרב כגון "אטבח אל יהוד!" מלוחי יריות באויר — מבט לנסות כלל להסתיר את דרך התקדמותם. הם נתגלו איפוא, ליעקב ארנון ול"ישו" (שעמדותיהם היו סמוכות לכביש) כבר בראשית הסתערוותם. אולם השניים בחרו לנצור את אישם ורק כאשר עמדו התוקפים "לדרוך" עליהם ממש פתחו באש מהסטנים שבידיהם, אף ידו בהם רימונים, או אז גרמו להם אבידות ואילצום לסגת קמעה. בגלל דלותם בנשק ובתחמושת — היו להם שני סטנים, שתי מחסניות (אחת ריקה ושתי... נצרות רימונים — לא נשארו יעקב ארנון ו"ישו" במקומם זמן מיותר, ולא חיכו עד אשר ית אוששו הערבים ויפתחו בנסיון התקדמות נוסף, אלא נתקו את המגע ונסוגו לעבר המוצב החפור.

אותה שעה היה דב שטרן עמל קשה בהצבת האנשים בעמדות המוצב, דב, שהיה אחראי לבנין המוצב, לא העלה בדעתו כי מציאות-קרב תיתן לו הזדמנות "לנסות" את טיב עבודתו הלכה למעשה כמותו לא העלו זאת על-סף דעתם הפועלים והמגינים

(*) נפל ב' 17.10.48 ככיבוש גבעה 113. על שמו נקרא הגבעה "גבעת ארנון".

במהירות יתר. שכן מרוב "להיטותם" למלא את ההוראה "שכחו" אחדים מהמגינים את כלי-נשקם בבית, וכתוצאה מכך נשארו בו 5 סטנים, מרגמה "2, מקלע ברן וכמות תחמושת רבה. כל אלה נקברו או הועפו באויר לכל רוח משהתפוצץ מטען מכונית-התופת בקול מחריש אוזניים — כשתי דקות לאחר ש"ישו" השמיע את הקריאה "חבית".

קול ההתפוצצות והדו, ואחריו קול חבטות חלקי הבית שהתפורו מסביב לאחר שהועפו באויר, היו אדירים כל כך, עד כי בקושי הצליחו המגינים לשמוע את פקודותיו של דוד שניתנו מיד לאחר שהבית הפך לענן אבק סמיך. עם זאת הצליח דוד לרכז לידו קבוצת אנשים קטנה ממיטב לוחמי הבית (המ"כ יעקב ארנון ו"ל", המ"כ יעקב ז'רסקי, החבלן דוד מקלר, החבלן יצחק יעקב והטוראי "ישו"). מגמתו היתה לפרוץ עם לעבר הריסות הבית כדי למנוע מן האויב את כיבושו וניצולו לצורך התקפה על

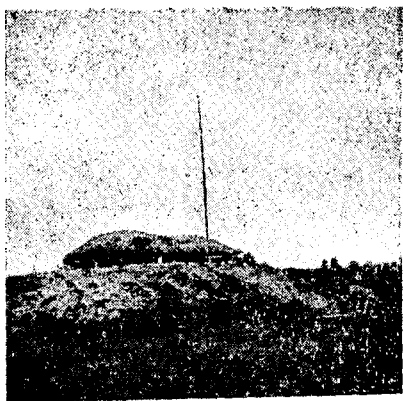

דוד ביטון (השמאלי) ואחד מפיקודיו משחזרים את הפריצה מחדש לעבר הריסות הבית מיד לאחר ההתפוצצות.

נראה, כי השעור ש"הרביצו" השנים במסתערים עשה אותם זהירים ביותר: לפקודת מפקדם הגרמני) התקדמו באיטיות לעבר הריסות הבנין הראשי, מסי- לים לעברו רימונים רבים ומטאטאים כל מטר מרו- בע של גלי אבנים בעשרות כדורים בטרם יעזו ל- עלות עליו.

כיון שהאבנים לא זעקו ואף המגינים שבמוצב ובאגף הדיקטים המתינו דוממים כאותם אבנים — חזר לערבים בטחונם. בטוחים ומשוכנעים כי כל מגיני הבית נהרגו באישם או כוסו בגלי ההריסות. עלו אנשי האויב על הריסות הבנין הראשי לחגוג את נצחונם הגדול.

ה"פנטזיה" נמשכה כמחצית השעה, ורק לאחר שבזכוו הערבים בירותם לשמים תחמושת רבה ללא כל תועלת, הצליח מפקדם הגרמני — שמן הסתם ידע יפה כי כדור הנורה לשמים לא יזיז ממקומו לוחם השוכב על הארץ — להפסיק את יריות הנצחון ולארגנם מחדש, לצורך טיהור אגף הדיקטים ופיצוץ שאריות הבית — מזה, ולצורך חפישת איזור ה- בונקרים — מזה, לראשונה ביקש הגרמני "לטפל" בשאריות הבית. במיוחד אדיר היה חפצו לפוצץ את הבאר, ששכנה מתחת לפינתו הדרומית מזרחית של הבנין הראשי, למרגלות אגף הדיקטים. דוד ביטון ושלושת חבריו שהחזיקו בבנין ביה"ח לדיקטים (ראה מפה, בסוף החוברת) שמעו את הגרמני צורח בקול: "דן ברוגן שפרנגן! דן ברוגן שפרנגן!" כלומר — "לפוצץ את הבאר! לפוצץ את הבאר!" "הם לא יפוצצוהו!" לחש דוד לחברו שכרע לידו ב"עמדת המרתף" (מס' 7). בעודו לוחש הבחין ב- שלושה ערבים, שניסו לפרוץ את שער חצר בית- הקה"ק (א) כדי לאפשר לחבלנים להגיע לבאר דרך

עמדה מס' 1 — העמדה הצפונית-מזרחית

שהתכנסו אותה שעה במוצב. תחילה התקשה דב בארגון מערכת ההגנה: הפועלים חסרי הנשק היו רובם היסטריים, ואילו הלוחמים תמחו לשמוע מפי ה"מהנדס" את הפקודות: "תפשו שנים שנים ב- עמדה!" "אל תירו ואל תורקו רימונים אלא כאשר אתן לכם פקודה". "חסכו תחמושת!" עם זאת נכנעו בסופו של דבר להוראותיו של ה"מהנדס" — שהיה בשעתו מפקד מחלקה בפלמ"ח — משוכנחו כי דוד ביטון, מפקדם המוכר, מתעכב יתר על המידה ליד הריסות הבית. אף המ"כ יעקב ארנון, הגבוה שבין המפקדים המוכרים שהיו במוצב באותו זמן, לא ערער על סמכותו של "המפקד ללא אסמכתא" במה שנוגע לנצירת-האש והחיסכון בתחמושת: כל ש-

הרשה לעצמו היה לרכו את אנשי כיתתו באגף ה- צפוני של המוצב כלפי הכביש ואגפו המערבי של הבית ההרוס. הוא עצמו תפס את העמדה הצפונית- מזרחית (מס' 1), החולשת על פתח המוצב והסמוכה ביותר לבית ולכביש. הוא חשב, בצדק, כי זוהי העמדה החשובה ביותר. מתוך כך דאג להציב בעמדה זאת גם את המקלען משה נובק שהתגלה כקר מזג ביותר.

לא עברו כמה דקות מאז הציב משה נובק את מקלעו בעמדה עד שנתגלתה בברור לעיניו ולעיני ארנון מפקדו, במרחק שלא עלה על מאה מטרים, קבוצה גדולה של אנשי אויב. היה זה נסיון ההתקד- מות השני של האויב, אשר התקדמותו הראשונה נבלמה זמן קצר לפני כן על ידי "ישו" ויעקב ארנון.

(*) קצין גרמני זה, שהעדותיו נמצאו ע"י המגינים לאחר התקפת ה-13.3.48 על בית הקה"ק, נהרג ב-31.3.48 בקרב שהתנהל בין מלוי שיירה לירושלים לבין אנשי חסן סלאמה והקצין העיראקי עבר אל גאבר, ליד חולדה הערבית — א.א.

כששק בידו ואסף "תרומות" של רימונים, כדורי סטן וכדורי רובה. משגמר את ה"מגבית" חור דוד, שוב תחת אש, לעבר אגף הדיקטים.

מעשהו של דוד עודד את המגינים, ואף שימש מופת. ב"מיוחד הושפע מן ה"דוגמה האישית" האלחוטאי ראובן וה"פריס. מבלי שאיש הורהו החל אף הוא באוסף "תרומות" ואחר פרץ, עמוס רימונים, לעבר בית-החרושת לדיקטים. בהגיעו אליו, עלה לקימה העליונה מתכון להגיע לעמדות הדיקטים (מס' 8 ו-9). מגשש היה באפלה כשלפתע נתקל בחפץ ברזל שעורר את סקרנותו. היה זה קנה של ברזל. אם יש קנה ודאי שמתגלגלים בסביבה גם שאר חלקי הברזל — חשב ראובן — והחל מחפשם במרץ. מקץ כמה דקות נשאו מאמציו פרי שמגילה את חלקיו של הברזל לרבות מחסנית.

שאלות מהן מלאות היו כדורים. היה זה אוצר יקר. עתה לא גוּר לראובן אלא לנקות את חלקי הברזל ולהרכיבו, למען יוכל להפעילו. בקור רוח החל להפריס במלאכה, צעקות הערבים ומפקדיהם, רעש התנפצויות הרימונים, טרטור שני המקלעים והמק"ב, שהערבים הציבו בינתים על הריסות הבית במרחק של כ-20 מסר מאגף הדיקטים, והחשכה — לא הפסיקוהו.

בשלוה, כאילו היה זה תרגיל מתקדם בפירוק ובהרכבה כתנאי חשכה — אותו ביצעו חברי החי"ש ב"ארגון" לא פעם, כשמטפחת מכסה את עיניהם — טיהר הלו את אכיורי הברזל מכל רבב ואחר הרכיבם. מפעם לפעם, כאשר "התחצפו" הערבים יתר על המדה היה משליך בהם רימון "הרגעה". אחר היה שב למלאכתו, כאילו לא אירע דבר, עד שסיימה רגע בתן את הכלי, ואחר פלט צעקת שמחה: "דוד, מצאתי ברזל!" דוד הכיר את קולו והשיב: "אין כמור, רק למה לא

הבאר — לאחר פינוי ההריסות

החצר, שהריסות הבית הסתירוה מעיני המגינים ב"מוצב. מיד לחץ על הדק הסטן, הבריח החליק קדימה אך הסטן נשאר "מת". דוד ניסה להחזירו לחיים על-ידי דריכתו מחדש ונתנית "מכת עידוד" למחסנית, אולם ללא הועיל. מיואש מן הסטן תפש דוד באחד משני הרימונים שברשותו, חלץ את נצרתו והטילו לעבר השער. הוא לא התפוצץ. "לעזאזל" — שאג דוד. אחר תפש כרימון השני, שלף בעצבנות את נצרתו, נשקו בתפילה, וידה אותו. זה לא הכויב והתפוצץ ממש ברגע בו האיר גפרור את דמות שלושת הערבים שבקשו להצית את הפתיל השחור של מטען חומר הנפץ שהונח ליד השער. הללו נפגעו קשה. העידו על כך הועקות שעלו מעברם.

"אמרתי לך כי הם לא יפוצצו את הבאר" — אמר דוד לחבריו. חברו של דוד שתק. רועד היה מפחד. "מה אתה רועד? מוטב שתרוץ להביא תחמושת ורימונים מהבונקרים!" — הרעים עליו דוד. הבחור לא נע. כנראה ש"חטף" הלם — חשב דוד — וזינן בעצמו לעבר המוצב.

על אף האש האיומה הצליח דוד להגיע למוצב שלם בגופו. מבלי לנוח אף רגע עבר בין העמדות

האויב שברתק (בעמדותיהם בברכת-הפרדס), לעבר המשורין (שניצב בהצטלבות דרך העפר המובילה למוצב עם כביש יפו-ירושלים) ולעבר המסתערים. כתוצאה ממכת-האש נאלצו הערבים לסגת עד לתעלת הכביש, כשהם גוררים עמם את פצועיהם וגויות הרוגיהם. כאן ארגן אותם מפקדם הגרמני מ' חדש, לצורך הסתערות נוספת. בינתיים הוגברו ה' תוקפים ע"י לוחמים מבית-דג'ן ומיאזור שהגיעו בשלוש מכוניות-משא עד לשטח ההיערכות ממש.

בשעת ההפוגה בקרב דן דוד ביטון מחדש במצב. מפקד המגינים בבית הקה"ק ידע, כי אם יתפוש ה' אויב את אגף בית-החרושת בעל שתי הקומות אשר בו החזיק עם שלושה מפיקודיו — ישתפר מצבו, והוא יוכל להנחית אש טובלנית לתוך המוצב. מ' איך-גיסא חש, כי ההפוגה-היחסית בקרב נותנת לאנשים ולו הזדמנות בלתי חוזרת של נסיגה לאיזור הבונקרים. קשה היה לו להתליט לכאן ולכאן, אבל לבסוף — לאחר שבדק ומצא כי התחמושת שברשותו וברשות קומץ אנשיו כמעט ואולה, ובלאו הכי לא יוכלו להחזיק מעמד "לנצח" — החליט לסגת למוצב החפור. (אחרי הכל מרבית אנשיו היו שם !)

דוד ושלוש פיקודיו נסוגו למוצב החפור בערך בשעה 2130. הנסיגה עברה ללא אבידות, הגם ש' מקלעי האויב בברכת-הפרדס שלטו על השטח שבין אגף הדיקטים והמוצב. אנשי החוליה עשו דרך-נסיגתם אחד אחד, בקפיצות וברוחי-זמן בלתי שווים. על נסיגתם חיפה מן המוצב המקלען משה נובק, אשר מבלי שקיבל הוראה על-כך הבין מיד את תפקידו. שיבתו של מפקד בית הקה"ק למוצב היתה דבר בעתו. מצב מגיניו היה בכל רע; מרבית כדורי המקלעים, הרובים והסטנים אולו, ולא נותרו ביד

הריסות בית הקה"ק. מבט — מדרום. מימין אגף הדיקטים שנפגע פחות מאגף הבנין הראשי שבשמאל.

אמרת זאת מקודם? הצטרף אליו כשהצטרף — פקד עליו דוד להפעיל את הברן בצרורות קצרים מעמדות שונות. כדי לבלבל את האויב.

לאור התגלותה של התנגדות באגף-הדיקטים ול-אור העובדה שהובחן בתנועה מבית-החרושת לאיזור הבונקרים ולהפך — הסיק, כנראה, הגרמני כי אין טעם להמשיך ולתקוף את אגף הדיקטים; אגף זה יפול בלא-הכח, כפרי בשל, אם יכבש המוצב. ה' מהוה את העמדה העיקרית. הנה כי כן פקד הגרמני על החבלנים והמסתערים לסגת מהריסות הבית ל-עבר הכביש לצורך התארגנות. על ההריסות נשארה רק יחידת רתק מצוידת במקלעים, שתפסה עמדות בברכת-הפרדס לעבר הבונקרים. יחידת רתק אחרת, אף היא מצוידת במקלעים, תפסה עמדותיה בבית-החומה ואילו כוח רתק נוסף, משורין מצויד בברן ובו שני סקוטים שערקו מצרפנד ב-15.3 והצטרפו לשורותיו של חסן סלאמה, הוזעק מן המטויה ותפש מקומו על הכביש, ליד הצטלבות דרך העפר המובילה למוצב עם כביש יפו-ירושלים. בחיפוי כוחות הרתק הנזכרים, ערך המפקד הגרמני את פיקודיו, שמנו כמאה איש, והשכיבם בשרשרת לאורך תעלת הכביש הדרומית אשר גבלה עם גדר אקציות. בין גדר האקציות לבין גדר המוצב הפרידו בסך הכל כחמ"ש מטר. (ראה מפה בסוף החוברת).

הערבים לא זינקו לעבר הגדר בריצה אלא זחלו אליה על גחונם — כנראה כדי להשיג הפעם "הפ-תעה". מגיני המוצב שהבחינו בזוחלים נתנו לערבים להתקרב עד לגדר, ואז פתחו עליהם במכת-אש מכל כלי-הנשק — סטנים, רובים, רימונים ומקלע — שהיו בידם.

הרבה לעשות במיוחד בהדיפת האויב המקלען משה נובק, שפעל להוראותיו של יעקב ארנון. הלו שלח חליפות צרורות קצרים ומדויקים לעבר מקלעי

תערים מטרות מצוינות, אך כיון שכמעט לא היתה בידי המגינים כל תחמושת לא נותר להם אלא להמתין למסתערים עד שיחקרבו אל טווח רימון.

כאשר הגיעו ראשוני המסתערים לגדר המוצב, שלא היתה ממוקשת, ופרצו בה פרצות ראשונות — ניתנה הפקודה להטיל בהם את אחרוני הרימונים. אלה עשו מלאכה נאמנה: חלוצי המסתערים נפגעו, או פנו עורף ורצו לעבר שטח ההיערכות סוחפים עמם במנוסתם את המודנבים מאחריהם, שמלכתחילה לא העיזו להתקרב למוצב יתר על המידה.

ההסתערות השנייה נהדפה, אולם לנוכח תגובת-האש ה"חסכונית-ביותר" של מגיני המוצב חשב כ"נראה, המפקד הגרמני כי גם מצבם אינו שפיר. על כן הניח שיוכל להכריע את הכף במלחמה "פסיכו-לוגית", והחל מטיה לעבר המגינים, "אמרי שפר" בשפת מולדתו: "אתם אבודים!" — צרח — "אתם מוקפים ואין לכם תחמושת! אין לכם תקנה אלא כניעה! נתיחס אליכם כאל שבויים בהתאם לתקנות אמנת ג'נבה! התמסרו והשארו בחיים! אני נותן לכם חמש דקות!"

אותו זמן עצמו החלו גם הסקוטים שבמשורין "להשפיע" על המגינים בדרך מיוחדת משלהם: "הוציאו את הבנות ויהיו לכם חייכם לשלל" — קראו הללו בקול, שהעיד בהם כי היו שתויים כהלכה.

הצעתו של הגרמני — כמו הצעתם ה"ג'נטלמנית" של הסקוטים — לא זכתה לתגובה. זועם על כי פניתו לא מצאה כל הר, ארגן המפקד הגרמני את כוחותיו להסתערות שלישית. מלאכת ארגון הערבים במבנה הסתערות קשתה עליו הפעם ביותר, כיון שאלה — כדברי אחד מהם במכתבו* — שנפל בידינו — "ראו את המוות פעמים אין ספור", ולא אבו לראותו פעם נוספת. הגה כי כן עברו חמש דקות — זה משך הזמן אותו הקציב הגרמני למגינים לעשות חשבון הנפש אם להכנע אם לא — כפולות פי כמה וכמה, עד אשר הצליחו סוף סוף הגרמני ועוזריו הערבים לשדל את פיקודיהם להיערך במבנה ולנוע לעבר המוצב. אולם ממש באותה שעה, חל שנוי מפתיע בהשתלשלות הדברים — כתוצאה מכניסתה של תגבורת-עברית לקרב.

הלוחמים אלא רימונים ספורים; הלוחמים היו עייפים ופה ושם גיכרו אף סימני דכדוך ורצון נסיגה. כדי להלחם בהלכירוח מסוכנים אלה החל דוד ביטון, מיד לשובו למוצב החפור, לעבור בין העמדות ולעודד את אנשיו. "חוליה החזיקה מעמד בבית-החרושת משעת הדמדומים עד קרוב לחצות, למה לא תוכל מחלקה להחזיק מעמד במוצב מחצות עד עלות ה"שחר?" — אמר ללוחמים, והוסיף בלשון שהיתה באותה שעה מובנת להם הרבה יותר: "אתם רוצים לחיות? אז תחזיקו מעמד ותורקו רימונים רק ברגע האחרון!"

מעודדים משפע בטחונם ומעצם נוכחותו של דוד צפו המגינים לעבר האויב שנערך ליד הכביש, וי שמרו על צעדיו. לפתע הוסט מבטם לעבר להבה עצומה שפרצה ועלתה מבית-החרושת לדיקטים, ש"חמרי הגלם שבו, רצפתו וגגו היו עשויים עץ." הערר בית שורפים את בית החרושת! נשמעה צעקת כאב של אחד המגינים, "מילא — נחמו שני — האש תאיר לנו את שדה-האש!" ואכן, כאשר ניסו הערבים כוחם בגלי-הסתערות שני נתגלו למגינים בברור.

הסתערותם השנייה והעיקרית של הערבים החלה בשעה 2200 בערך. כמאה מהם התקדמו בשרשרת מן הכביש לעבר המוצב בהשמיעם קריאות-אימים — "אטבח אל יהוד!" — שדומה כי גברו על רעש כלי-הנשק האוטומטיים הרבים, שחיפו על ההסתערות מצפון-מערב ומצפון-מזרח. לאור השריפה היוו המס-

* ראה "קטעים ממכתבו של 'מתנדב מצרי', עמוד 31.

ג. פרשת התגבורות

על בית הקה"ק נתגלה לו, כמסתבר, באופן מקרי לי-מדי — חש להעביר את הידיעה על מצבם הקשה של מגיני הבית למפקד החטיבה שמעון אבידן. סמוך לכך קיבל המח"ט ידיעות על ההתקפה גם ממטה גדוד 1 שהתקשר עם "שרונה" טלפונית.

מפקד החטיבה החל מיד בארגון מחלקת תגבורות (מקרב אנשי קורס הסיירים וקורס מפקדי צוותות מק"ב שהתנהלו במחנה "יהושוע"). שתפרוץ ב-משוריינים לבית הקה"ק — מחד גיסא, ובארגון פלגה (מקרב אנשי קורס הסמלים של "גדוד הפרברים") שתטריד את יאזור, תמשוך כוחות אויב ממקום הקרב ותקל ע"י כך את הלחץ על המגינים — מאידך גיסא. את משימת ארגון מחלקת התגבורות הטיל על אליעזר רייז — מפקד קורס הסיירים ואילו את משימת ארגון פלגת ההסחה, הטיל על מפקד קורס הסמלים. בעוד השניים עוסקים בהכנות ליציאה, דאג מפקד החטיבה להשגתם של כלי רכב משוריינים — שלא עמדו אותה שעה לרשות החטיבה — להסעתם של אנשי התגבורת ויחידת ההסחה. תחילה פנה למטה מחוז "קרית", שלרשותו עמדו מספר משוריינים, ואחר עלה על מכוניתו ונסע לתחנה המרכזית בה חנו משורייני מלווי השיירות שבפיקודו של מכבי מוצרי ז"ל (**). כדי "לגייס" כמה מהם לתכלית הנזכרת. בבואו לתחנה מצא כי המשוריינים אמנם חונים בה, אך נהגיהם יצאו לחופשה ראשונה אחרי תקופת פעילות ממושכת ומורטת עצבים — דוקא באותו יום.

עד שמפקדי מלווי השיירות עושים כמיטב יכולתם לגלוי הנהגים והזעקתם מבתייהם — התקשר מפקד החטיבה עם יחידת פלמח אשר יושבה בבית חרושת "אוקבה" שליד ראשון-לציון, ואשר היתה סמוכה לבית מכל יחידת "הגנה" מאומנת אחרת, ודרש ממנה לצאת מיד לעזרת בית הקה"ק. אנשי היחידה השיבוהו תחילה כי "יעשו הכל", אולם נראה שתוך כדי ביצוע ההכנות ליציאת התגבורות נתקלו הפלמ"חאים בקשיים; שכן זמן-מה לאחר מתן ההבטחה הראשונה הודיעו למפקד החטיבה, כי "התגבורות תוכל לצאת רק בבוקר".

אותו זמן עצמו בו עסק מפקד החטיבה בארגון תגבורת חטיבתית, עסק יובל נאמן, סגן מפקד גדוד 1 (המג"ד פרויקה יצא לקבוצ חצור לחופשת שבת) ב-ארגון תגבורת גדודית. (ראה "דו"ח על ההתקפה" — עמוד 29).

יובל נאמן — שחזר לחילון בשעות אחה"צ המאוחרות

סיפור פרשת התגבורות לידתו בראשית מאמצי-הם של מירלה האלחוטאית וחברה ל"מקצוע" ראובן דה-פריס להשיג קשר עם העורף — ממנו עלולים

היו אותן תגבורות להגיע. מאמצים אלה קשים היו מן הרגיל, עקב תקלות טכניות שחלו במכשירי הקשר של מטה גדוד 1* — מזה, ושל מגיני בית הקה"ק — מזה. התקלה במכשיר ה"גדודי" — הוא שידר ולא קלט — היתה קשורה בו עצמו, ואילו התקלה במכשיר ה"מחלקתי" נבעה מהעובדה שהתקפה "תפשה" את האלחוטאים בטרם גמרו להתקין את האנטנות.

רק בשעה 1800 החלה מירלה קוראת ל"תחנה" במקוה-ישראל. זו לא גלתה סימני חיים, שכן, כאמור, מקלטו של המכשיר לא פעל. מועדי ההתקשרות חלו ברוח-יזמן של מוצצת השעה, וההתקשרות הבאה בין שתי התחנות היתה צריכה לחול רק בשעה 1830, אולם מירלה המשיכה בקריאותיה. מאמציה לא היו לשוא: היא השיגה קשר עם אכסל — קצין ה-קשר המיועד של גדוד 1 ובאותם ימים מדרך ב-קורס הקשר החטיבתי במחנה "יהושוע" (שרונה), שה"הובי" שלו היה להאזין ל"תחנות" שונות במכשיר שבנה במו ידיו. ה"חובב" אכסל — שדבר ההתקפה

(*) לרשות מטה גדוד 1 לא עמד למעשה מכשיר אלחוט. הוא השתמש במכשיר שהיה מצוי במקוה-ישראל ואשר תפקידו העיקרי היה לקיים את הקשר בין ה"מרכזות" של רשת "פסל" — היא רשת מבטיח" התחבורה — בתחנה המרכזית לבין שאר "תחנות" הרשת בואן ירושלים, גם "תחנות" בית הקה"ק, שכנויה היה "פסל 2", היתה כלולה ברשת זו-א.א. (***) שלישו של יצחק שדה ז"ל במפקדת הפלמ"ח, בשנת 1947; קצין המנהלה של חטיבת "הראל" בימיה הראשונים; נפגע בשיירה בדרך לירושלים ומת ב-23.4.1948; על שמו מבצע "מכבי" — לפריצת הדרך לירושלים — א.א.

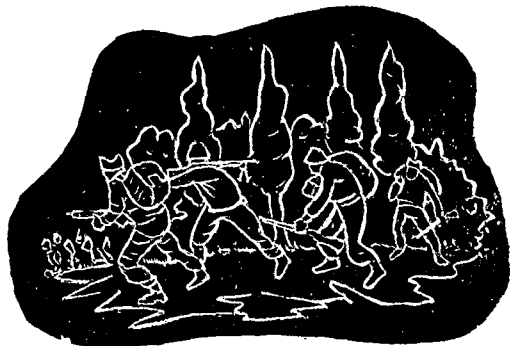
מסויר בבית ובמוצב שלידי — קיבל הודעה ראשונה על ההתקפה בשעה 1915 בערך, שעה שאכל ארוחת-ערב. מיד חש למטה הגדוד באגרויבנק. כאן התקשר — באמצעות מר-כזית-הטלפונים שהיתה במטה — עם חולית הקשר במקוה-ישראל כדי לקבל דו"ח מדויק על מצבם של מגיני הבית. במקום דו"ח מסרו לו אנשי החוליה כי מכשיר האלחוט ש-ברשותם מקולקל וכי הוא משדר אך אינו קולט. כיון שכן, הפעיל יובל רצים מקרב אנשי החומות הגדודית ו"פלש" עמם לביתו של אורח חולוני בעל מקלט רדיו, שניצב במרחק של כ-300 מטר ממטה הגדוד; ה-א פתח את הרדיו, "תפש" את תחנת בית הקה"ק, ושמע את קריאותיה המרות של מירלה — "אין לנו תחמושת! הבו תגבורות!" את תשובותי הריץ ע"י הרצים למרכזית הטלפונים במטה הגדוד. מכאן העבירו את התשובות לחולית הקשר במקוה-ישראל (פסל 1) שהעביר-תן באמצעות המשדר למגינים בבית הקה"ק (פסל 2).

שיטת ה"טלפן השבור" מסוכנת היתה, כי לא היה כל בטחון שהוראותיו של יובל לא יסולפו בדרכם רבת ה"תחנות". על כן החליט יובל על "קיצור הקוים", הוא העתיק את מקלט הרדיו למטה הגדוד והעביר את הוראותיו דרך מרכזית הטלפון ישר למקדונו של המשדר, אליו הוצמדה אונית הטלפון שבמקוה-ישראל.

משהוברר ליובל מהלך התקפת האויב ומצבם הקשה של המגינים, החליט להחיש אליהם תגבורת, מ"בסיס 88" שב-מולדת. ב-1930 בערך הוא התקשר טלפונית עם הבסיס, והורה את יעקב חלברג — סגן מפקד פלוגה ג' שחקלקה מאנשיה ישבו בבית הקה"ק — להרכיב ולהכין מחלקת תגבורת ולצאת עמה דרך הפרדסים לעזרת מגיני הבית. יעקב, שלא רצה להשאיר את הבסיס ללא אנשים, נסע למקוה-ישראל על מנת לגייס שם ל"חמים מקרב אנשי פלוגתו לביצוע המשימה. הוא לא הודיע על כך דבר ליובל; וכאשר התקשר הסמג"ד בשניה עם "בסיס 88" ב-2000 בערך, כדי לברר אם התגבורת כבר יצאה, קיבל לתמהונו תשובה כי הסמ"פ "הלך לחפש אנשים". נרעש מן העיכוב הבלתי צפוי פקד יובל — מפאת העדר מפקדים מתאימים במטה — על מנחם גולדשטיין החובש ה-גדודי, וחניכו לשעבר בקורס מ"כים של החי"ש, לצאת מיד מן המטה ל"בסיס 88" כדי לארגן תגבורת מקרב האנשים המצויים שם, לצורך החשטה במהירות האפשרית לעזרת ה-מגינים, מבלי לחכות לשובו של הסמ"פ. ב-2015 יצא מנחם ל"בסיס 88", אליו הגיע מקץ רבע שעה. הלוחמים בבסיס היו נרגשים ביותר וחרדים לגורל חבריהם. כדי לא להגביר את התרגשותם כינס מנחם תחילה רק את המ"כים ומסר להם כי הוטל עליו ע"י יובל להוביל תגבורת, מקרב אנשי הבסיס לבית הקה"ק. המ"כים לא הבינו מה פתאום חובש גדודי מוביל תגבורת והציעו להמתין לסמ"פ. אולם אחרי שמנחם הסביר להם כי יובל שלח דואק אותו כיון שהזמן דוחק עד

כדי כך, שלא ניתן לגייס מפקד אחר, או לחכות לשובו של הסמ"פ — השתכנעו כליל. מנחם בחר שלא לפקד על הלוחמים ישירות בשלב ההכנות, כיון שהאמין כי נות לאנשים לקבל הוראות מפי מפקד מוכר להם. הוא הטיל, איפוא, על חנוך — הבכיר שבמפקדי הכתות במקום, שמילא תפקיד מפקד מחלקה — לארגן ולהכין את התגבורת.

חנוך בחר 18 איש, והרכיבם בשתי כיתות. הוא צידם — פרט לנשק האישי (ססן ושתי מחסניות או רובה ו-50 כדור) — במרגמה 2" ו-12 פצצות, 30 רימונים, 1500 כדורי 303, 2500 כדורי 9 מ"מ, בחמרי-חבישה ובסנדביצים, עבור מגיני הבית.

שעה שחנוך עסק בארגון התגבורת, עשה מנחם את הערכת המצב כדי לקבוע תכנית למסע התגבורת ולאופן התחברותה עם מגיני בית הקה"ק. לא היו לו ידיעות על ה"קרקע", על ה"אויב" החוקף, או על "כוחותינו" שבאזור הבית, ואפילו לא על כושרו ואימונו של הכוח עמו עמד הוא לצאת כתג-בורת. כל שידע (על פי מפה, מראה-עינים מרחוק ועל פי ה-שמועה) היה, שהערבים חקפו את הבית בדרך כלל מזרח, שהמוצב מוקף במוקשים (היכן?), ושהשטח שבין מולדת לבין מוצב הקה"ק נטוע רובו ככולו פרדסים קשים לתנועה ולהת-מצאות. הגה כי כן החליט מנחם על חכיות כללית בלבד — והיא: חציית הפרדסים בלבם תוך התרחקות מורכים בהם עלולים להמצא מארכי אויב, והתחברות עם מגיני המוצב מכיוון שיוכתב בהתאם למסיבות בשעת הביצוע עצמה.

חציית הפרדסים בלבם, היינו בשטח קשה לניווט ולתנועה, חייבה את מנחם ולתת לאנשי התגבורת הוראות מדויקות לתנועה בלילה בשטח הפרדסים — מתחריטא, ולבחור שני מובילים-גששים מתאימים שישמשו לכוון כ"עיינים" — מאיך-גיסא.

ה"עיינים" נמצאו ללא קשיים מיוחדים; שכן מספר אנשים תורגלו במלאכה זו — בהתאם להוראה שנתן יובל למ"פ, עם התגבורות התנכלותם של הערבים לשמירות שעשו דרכן לבית בכביש. עתה לא נותר למנחם אלא לתת ל"גוף" התגבורת הוראות לכל יכויב את "עייניו". הוא הורה, איפוא, את חנוך —

שעסק אותו זמן בכדיקת חגורם, ציורם, נשקם ותוצאות השחרת חלקי גופם הבולטים של אנשי התגבורת — למסור לו את המסדר. משוה נמסר לו, אמר להם את הדברים הבאים: „בית הקה"ק מותקף קשה. תחמושת מגיניו אוזלת. עלינו להגיע לבית דרך הפרדסים במהירות ובכל מחיר. אנו עלולים להתקל במארבים. על כן, כל איש ישמור על קשר עין עם זה שלפניו, ויבטיח את האגף כפי שיטול עליו, במיוחד בשעת עצירה. איש לא יפתח באש אלא לפקודה. רימונים יורקו רק על ידי אנשים שיקבעו לתפקיד זה. יש שאלות?"

איש לא הטריד בשאלות. לכל אנשי התגבורת היתה ברורה המשימה — „להגיע לבית דרך הפרדסים במהירות ובכל מחיר".

בשעה 2200 בערך, דקה לפני התנועה, הורה מנחם לחנוך להשאר ב"בסיס 88" כאחראי. „שום פקודה לא תכריח אותי להשאר פה כשהחברים שלי נמצאים בצרה פחות מ-3 ק"מ מ' כאן!" השיב חנוך. מנחם שלא עמד בפני נימוק מעין זה, הסכים לצרף את חנוך ליוצאים. יותר מזה, הוא הסכים אפילו — מתוך רצון לשמור על „פרסטיז'ה" של חנוך המוכר ע"י האנשים כמפקד — שזה יעביר את הפקודות לאנשים במסע בהתאם להוראותיו; אולם התנה לו תנאי שלא יתוכח עמו, בעת שיקבל את הוראותיו — כדי שלא יגול זמן ל„מעיצות מלחמה", בשעת מסע-הגישה. חנוך שהיה להוט אחר היציאה הסכים לתנאי, ומבלי להפסיד דקה נוספת החל מניע את אנשי התגבורת לעבר בית הקה"ק.

עד הצטלבות הכביש העובר דרך מולדת מזרחת עם „דרך-הבטחון", המפרידה בראשיתה בין הדיונות והפרדסים, נעה התגבורת במהירות וללא עצירות. כאן נעצר המסע, שכן כאן התחיל ה„שטח המסוכן". לאחר שהגששים-המובילים נשלחו קדימה, המשיך הכוח — שנע בטור עורפי — בדרכו על דרך הבטחון לעבר דרום, ואחרי מרחק מה נכנס לתוך הפרדסים. במגמה „לחתוך" אותם בדרך הקצרה לבית הקה"ק. התנועה בפרדסים היתה קשה, איטית ומעייפת (ה"עצים היו צפופים ונופם השתרך עד לפני הקרקע), אולם היה בה יתרון: התרחקות מן הדרכים בהם עלולים היו להתמקם מארבי אויב. דרכי-העפר ו"שבילי-הפרדסים", בהם נתקלה התגבורת, בכ"ז נחצו תוך נקיטת אמצעי זהירות מיוחדים.

דרכי-העפר ושבילים אלו (ראה מפה, עמוד 22) עוברים בעיקר מצפון-מערב לדרום-מזרח. למרגלו-תיה של גבעת „האוכף", הניצבת ב"קרחת" כ-750 מ' מדרום-מערב לבית הקה"ק, הגבוהה שבכיפות האוכף (40.3) חולשת על הסביבה כולה וניתן היה לצפות ממנה לעבר בית הקה"ק. למרגלות כיפה זו עצר מנחם את הכוח למנוחה, ואילו הוא עצמו עלה עליה

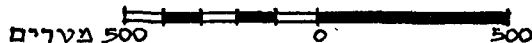
בהירות, וצפה על השטח. המחזה שנתגלה לו לא היה מעורר ביותר: שטח בית הקה"ק היה מואר כולו בלהבות שבקעו ועלו מבית-התחרושת לדיקטים, ומן הכיוונים מזרח וצפון לבית הקה"ק נשמעו קולות יריות, שנורו ע"י אנשי האויב. לאור כל אלה החליט מנחם, להמשיך את מסע הכוח במהירות בשטח ה"פרדסים הצפוף שממערב לבית — תוך איגוף הקר-חת, מדרום דרך מערב לצפון — ופקד על חנוך להניע את אנשי התגבורת צפונה לאורך הפרדס ה"גובל עם הגבעה ממערב, ואחר לפנות מערבה-צפון-מערבה לעבר המוצב והבית שהלהבות סמנו את מקומו בדיוק רב. חנוך ביצע את הפקודה, הניע את אנשי התגבורת במותר הדרך במסע-מזורז, כמעט ריצה, כשעקרון הבטחון נשמר רק ע"י עצם מהירות התנועה. הנה כי כן לא עברה רבע שעה וכבר נמצאו אנשי התגבורת בפרדס במרחק כ-200 מטר מצפון-מערב לבונקרים, במחצית הדרך בין „בית-החורכר" לבין „העץ הענף" (ראה מפה, עמוד 22). אש-האויב — אשר הונחתה אמנם על מוצב ההגנה החפור — נסרה לפתע את ענפי עצי ההדר מעל אנשי התגבורת והפילה אשכוליות בשלות על ראשיהם. האנשים דבקו לקרקע וקפאו במקומם.

אשכוליות רבות נפלו מן העצים עד אשר הת-אושו ראשוני אנשי התגבורת מתדהמת-האש. או אז זחלו מנחם וחנוך עד גדר קניי-הסוף, אשר הקיפה את הפרדס ממזרח והפרידה בינו לבין שדה הבור ש-מוצב ההגנה החפור שכן באמצעיתו. בבואם אליה הבקיעו להם שדה-ראיה ע"י הסטת קניי-הסוף מ"ימינם ומשמאלם ו„בלשו" את השטח בעיניהם וב-אזניהם.

האם מגיני הבית נמצאים עדיין במוצב? היכן נמצאים אנשי האויב? היכן מוצפים המוקשים שהקיפו את מערך ההגנה? האם קיים מעבר בטחון בתוך שדה המוקשים והיכן הוא? האם מגיני הבית יודעים על בואה של תגבורת, או שמא יתייחסו אליה כאל יחידת אויב המתנכלת להתקיים ויפתחו עליה באש? — שאלות אלו שבתשובות עליהן היתה מותנית השלמת ביצוע המשימה, הציקו למנחם ולחנוך, מחשבות רבות ותכניות רבות צצו בראשם — לשלוח „מתנדב" בזחילה דרך שדה המוקשים (שבסופו של דבר התברר כי לא היה קיים כלל) כדי ליצור מגע עם מגיני המוצב ולתאם אתם את ה"כניסה לתוכו; לפרוץ למוצב בכוח אחרי הצבת בסיס אש שיפעל מכיוון יאזור לאורך הכביש; לכבוש את המוצב ב"התקפת-נגד במידה ונכבש ע"י האויב; לחכות עד עלות-השחר ולהסתייע באור להתמצאות במצב, לקביעת תכנית פעולה, וליצירת מגע עם המגינים — אבל כולם התנפצו אל מול שיקר

התקדמות האויב והגבורותיו
התקדמות התגבורת שלנו ברגל
התקדמות התגבורות בפשוטנים

מסע התגבורת ה"משורית" השניה: ממטה החטיבה בשרונה דרך מטה הגדוד בח'לון, מולדת, "דרך הבטחון", 6, עד 7.

פתחו של בונקר במוצב ההגנה החפור

טבועה ברגע שהוא נאסף ע"י סירת הצלה. במיוחד גדולה היתה שמחתה של מירלה האלחוטאית שבוואה של התגבורת הציל אותה — לדבריה — מלהתגלות כ"סתם צ'וזבאניקית". שכן זאת לדעת: מירלה האלחוטאית "רמתה" הן את יובל הסמג"ד והן את חבריה במוצב. היא הודיעה ליובל כי "אם לא תבוא תגבורת תוך חמש דקות — אנו נסוגים" — ובאותו זמן עצמו העבירה לחבריה ידיעות מעודדות, על תגבורת הנמצאת כביכול בדרך בשעה שהתגבורת עוד לא יצאה כלל, ואף לאחר שקלטה מברק בו הובע חשש שאם התגבורת לא הגיעה שעתים וחצי לאחר צאתה, יתכן שהושמדה...

דוד ביטון לא נתן לשמחה להטות את מחשבותיו מן המשימה העיקרית: החדרת אנשי התגבורת ב"מהירות למוצב, בטרם יסכל האויב — שמן הסתם הבחין בחילופי הדברים בין חלוץ התגבורת והמגינים — את ביצוע ההחדרה על סף התגשמותה. מבלי להפסיד דקה, פקד דוד ביטון על שנים מאנשיו לצאת לקראת התגבורת, ולהובילה פנימה למוצב דרך פרצה

ה"דקורציה" הפנימית של הבונקר: עמודי המשען והאצטבאות ששימשו כמיטות למגיני המוצב.

לים נגדיים, כגון: ה"מתנרב" יעלה על שדה'מוקשים, יפגע ויגלה את התגבורת; המגינים והערבים יפתחו באש על ה"תגבורת והיא תמצא "בין הפטיש ובין הסדן"; התקפת הנגד על המוצב במידה והוא תפוש ע"י ערבים תגרום אכזות לתגבורת הקטנה והיא לא תחזיק מעמד אל מול התקפות עתידות של האויב...

הנה כי כן כמו שלא הצליחו להבהיר לעצמם מה נעשה במוצב — מחד-גיסא ומה עליהם לעשות — מאידך-גיסא, "החליטו" מנחם וחנוך כי מוטב להם שלא להחליט כי אם "לתת לזמן לעשות את שלו". סמוך לשעה 2400 ביום 20.3 — לאחר כשעה ומחצה של המתנה "עשה הזמן את שלו". אותה שעה נשמעו לפתע, מכיוון צומת בית-דג'ן, קול טרטור מכוניות, צעקות ופקודות בערבית ובגרמנית ואחרי-הם רעמי-יריות. יריות אלה שוב לא "נסרו" את עצי הפרדס מעל לראשיהם של אנשי התגבורת, ומכך הסיק מפקדה כי האש אשר הונחתה על המוצב הוס"טה, ומתקיפיו עברו "לטפל" כנראה באיזה כוח אחר. לאור מסקנה זו גמלה במנחם ההחלטה כי סוף-סוף נוצרו התנאים להזדירות התגבורת למוצב. הוא ביקש, איפוא, שני מתנדבים שיזחלו אל המוצב, ויצרו מגע (בעזרת קול) עם מגיניו. שני המתנדבים — המ"כ דוד אריכא ואחד מאנשיו — נמצאו מיד. ללא שהיות מיותרות יצאו השנים — שלפי דבריהם "נמאס להם לשכב על הבטן בפרדס בלי לעשות כלום" — מן ה"פרדס לעבר הגדר הדו-שיפועית שהקיפה את מוצב ההגנה-החפור. לא עברו דקות ספורות וכבר שכבו הללו גחונים ליד הגדר. כאן נתגלו למגיני האגף הצפוני-מערבי של המוצב, ואלה התכוננו לפתוח ב"אש; אלא שבאותה עת עצמה ממש החל דוד אריכא צועק לעבר חבריו שבמוצב: "חברה, הגענו! הבאנו תחמושת! היכן הפרצה בגדר? כיצד נכנסים?"

רגע עוד חשבו המגינים ה"מעוצבנים" והחשד-ניים ש"הקול קול יעקב אך הידים ידי עשו" — שכן רבים היו דוברי-העברית בקרב ערביי הסביבה, ש-עבדו בפרדסי יהודים — אולם משנהו הבחינו כי הצועק אינו אלא דוד אריכא, איש פלוגתם, שהצטיין בצליל-קול מיוחד במינו והשמיעו צעקת-רווחה ש-הדה נישא למרחקים: "שלנו! שלנו! התגבורת הגיעה!"

הידיעה על בואה של התגבורת עברה כורס-חשמלי בין המגינים — שבלב רבים מהם כבר כרסם היאוש עקב אוילתה של התחמושת — ומחתה במחיריד אחת את המחשבת על נסיגה שנעורו סמך לכך, בקרב כמה ממפקדי-המשוה במוצב. היא עוררה בהם שמחה בלתי רגילה, כשמחתו של פליט אניה

מוכנה בגדר המקיפה אותו. פקודתו בוצעה במהירות ומקץ כמה דקות כבר עמדו אנשי התגבורת בלב מוצב ההגנה החפור. מוקפים במגיני הנרגשים. התרגשותם של אנשי התגבורת אף היא לא היתה קטנה. במיוחד כאשר נוכחו, כי על אף אלפי הכדורים שנורו עלידי האויב לא נפגע מהם איש פגיעה של ממש. עתה אורגנה מחדש מערכת ההגנה של המוצב: המגינים, — שעמדו בקרב זה למעלה משש שעות — נשלחו לחטוף שינה בבונקרים, ואנשי התגבורת ה"רעננים", שאף הם לא עצמו עין עד לאותה שעה, התפזרו לעמדות. המרגמה בת 2" אשר הובאה עם התגבורת הופעלה החל מ-0030 כלפי מרכז קטע הכביש שבין הבית לבין צומת בית-דג'ן. המרגמה היטיבה לפגוע; העידו על כך צעקות הגפגעים הרעבים, שהתערבלו בנהמת-היאוש של מפקדם הרמני שצרח כחיה פצועה: "מיט זולשה פאפלוכטה אראבר גי איך ניכט אין דן קאמפ!" דהיינו — "עם ערבים מזהמים שכאלה שוב איני יוצא לקרב". על אף "הצהרתו" ניסה עוד הגרמני לארגן תשור בת-אש לאש המחודשת של אנשי-המוצב. אבל זו לא היתה אלא אש-גוססת של נסוגים, ובשעה 0300 בערך, פסקה לחלוטין.

כניסתם של אנשי התגבורת למוצב אופשרה ע"י פעולתה של תגבורת שניה — שתי כתות בשני משוריינים בפיקודו של הסמ"פ יעקב וולברג, אשר נשלחו ע"י הסמ"ד יובל נאמן במגמה: (א) להור פיע באגף תוקפי מוצב בית הקה"ק ולהכנס עמם בקרב-אש ולהסיחם, כדי להקל את הלחץ על מגיני המוצב ולאפשר את כניסתם של התגבורת הראשונה הרגלית לתוכו; (ב) לנסות ולפרוץ למוצב, כדי להגביר את כוח מגיניו.

לידתה של תגבורת זו החלה בשעה 1900 בערך, ביום 19.3.48 — בפניתו של מפקד החטיבה, שמעון אבדן, למחוז "קרית" בבקשה "לארגן" משוריינים להסעת תגבורת לבית הקה"ק המותקף ונמשכה כארבע שעות.

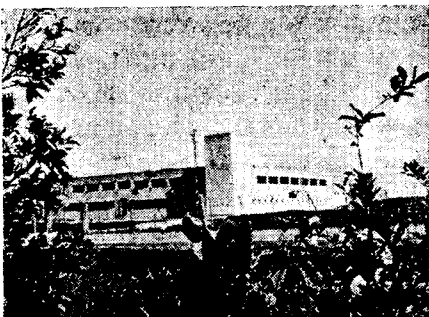
בארבע "שעות-הלידה", עברה היולדת "צירים" רבים: גיוס משוריינים, הכנתם לפעולה והזעקת נהגים מבתי-הספר לנהיגה בהם — שגולו למעלה משעתיים; העברת המשוריינים מהתחנה-המרכזית למטה הגדוד בחולון — שנמשכה כחצי שעה; גיוס שתי כיתות תגבורת (20 איש) מפלוגה ב' של גדוד 1, שישבה בבתים והעברתן למטה הגדוד — שנמשך כשעה; וארגון הכוח וחלוקת התפקידים — שנמשך כחצי שעה. אבל בסופו של דבר "נולד הילד" — שיירת התגבורת. מתוך רצון להקל את מעבר שיירת התגבורת בכביש

ראשון-לציון — צומת בית-דג'ן ולאחר מכן בקטע הכביש צומת בית-דג'ן-יפו (עליהם חולשת משטרת בית-דג'ן) התקשר ה"מקשר בין ההגנה" והשלטונות, מטעם "קרית", עם פלאנינגר האם — מפקד המשטרה במחוז יפו, שמשטרת בית-דג'ן נתונה היתה למרותו. איש-הקשר דרש מפלאנינגר לסייע בהדרכת התקפת הערבים על בית הקה"ק. על כך השיב אחד מעוזריו, כי לדעתו אין טעם לצאת למקום הקרב בו נלחמים שש מאות ערבים בשלושים יהודים, כיון ש"הכל גמור". עם זאת הבטיח, כי אם תשלח "ההגנה" תגבורת משוריינים לעזרת המותקפים האבודים — לא תפריע לה המשטרה הבריטית להגיע למקום, כדי להוציא את הגיויות...

הבטחה זו — כהבטחות בריטיות רבות במלחמת הקר-מיות — הופרה. אולם כיון שמפקד "גבעתי" לא יחס לה מלכתחילה כל חשיבות, צוה לא להעבירה לידיעת יעקב וולברג, מפקד התגבורת — וזה לא בנה עליה דבר, כאשר "העורך המצב" כדי לקבוע את שיטת פריצת משורייני ה"תגבורת לבית הקה"ק".

תוך "הערכת המצב" הובעה הדעה כי האויב יבחר להציב את חסימתו בקטע הצומת, אשר בו יאלצו המשוריינים להאיט את מהלכם, עקב הסיכוי החד. כמסקנה מהערכה זו סוכם, שיש לשמור את "מומנט ההפתעה" לקטע זה; כל מר — יש להגיע לקטע זה באורות כבויים וללא התנעת מנוע המכוניות ורק בו להעלות אור בפנסים, ולהתניע את מנועי כלי הרכב בנסיון לפרוץ במהירות את חסימת האויב.

ב-2300 יצאו אנשי התגבורת במשוריינים — כשהם מצוידים נוסף לנשק האישי בשני ברנים וב-מרגמה 2" — ממטה הגדוד בחולון לביצוע נסיון הפריצה. בכביש חולון מולדת, ואף ב"דרך-הבטחון", נסעו באורות מלאים. אולם משהגיעו לכביש ראשון-לציון כיבו את האורות, בהתאם לתכנית, הפסיקו את פעולת מנועי המכוניות, והחלו דוחפים אותן לאורך הכביש לעבר הצומת. מלאכת הדחיפה לא קשתה עליהם יתר על המידה — הכביש יורד בקטע זה כדי

משטרת בית-דג'ן. מבט — מדרום-מזרח.

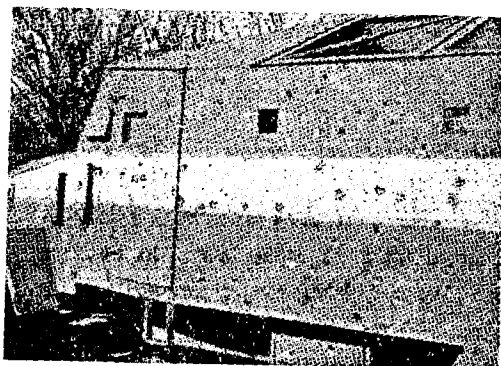
משורנים בקטע הכביש בו נחסמה דרכה של התגבורת ה"משורנית" הראשונה

כדי תנועה. על אף מטר כדורי האויב, ועליהם ה"קושי בנהיגת המשורין שנפגע בגלגליו, הצליחו ה"נהגים להקיף את הצומת. לאחר שהתרחקו כמאה מטרים מן הצומת, בשעה שדומה היה כי הסכנה היתה כבר מאחריהם, ירד משורין החלוץ לתעלה. בראותו זאת עצר יעקב את המשורין ב"התנועה ליד חברו התקוע ובשמשו מזפת לאנשיו וזל ויצא ממנו דרך הפתח שבקרקעיתו. חיבר למשורין התקוע כבל גרירה וקשר אותו למשורין ב"התנועה. אחר חזר למשורין זה ופקד על הנהג לנסות ולחלוץ את ה"מכונית. נסיון החליצה, שנעשה תחת לחץ-אש ש"נורתה מטווח-מגע כמעט, הצליח — ושיפר קמעה את מצב רוחם של אנשי התגבורת ה"משורנית".

אנשי התגבורת ה"משורנית" חשו עצמם מובסים כיון שלא הצליחו להגיע לחבריהם בבית הקה"ק — הגם שיוכל הדגיש ליעקב, שעה שמסר לו את ההוראות, כי הסחת האויב מהמוצב המותקף כדי לאפשר את כניסת התגבורת הרגלית לחיכו היא עיקר משימתו. תחושת הכשלון לא הרפתה מאנשי התגבורת ה"משורנית" אלא כאשר הגיעו למטה הגדוד בחולון — לאחר שהעבירו את הפצועים לראשון-לציון. כאן קידמו אותם חבריהם — ש"קראו את הקרב" בעזרת האלחוט וידעו כי הודות להופעת התגבורת ה"משורנית" באגף התוקפים נתאפשרה כניסת התגבורת-הרגלית למוצב — בקריאות הידד למנצח.

זמן מה לאחר-כך (200030) הגיעה למטה הגדוד, בשלוש מכוניות משורניות תגבורת "משורנית" שנייה. היתה זו יחידה בת 25 אנשים מורכבת מאנשי קורס הסיריירים וקורס הנכ"ד** החטיבתי ומצוידת בנשק קל ואף במק"ב בראונינג — אשר נשלחה ע"י מפקד החטיבה שמעון אבידן כתגבורת-חטיבתית למגיני

10 מ' על כל ק"מ — ומקץ כרבע שעה בלבד הגיעו הדוחפים לעיקול הכביש שמעבר לשער הכניסה ל-אחוזת אבו-ג'בן. כאן, כחצי ק"מ מן הצומת (ראה מפה, עמוד...) זינקו אנשי התגבורת למכוניות ה"משורניות, הפעילו ובאורות מלאים פרצו במלוא המהירות לעבר הצומת. האויב, שכפי הנראה מוכן היה*), הציף את השטח ברקטות תאורה ומיד לאחר זאת פתח על המשורנים באש מקלעים, רובים ומר-גמות משלושה כיוונים: מבנין אבן קטן שממורה לכביש, מבנין המשטרה ה"ניטראלית" שמצפון מזרח לכביש, מבנין המטויה ומהפרדס שמצפון לכביש, מבית-הקפה שליד הצומת ומן הפרדס שממערב ל-כביש. האש שהיתה "צפופה" ביותר (230 פגיעות קליעים נמנו למחרת במעטה השריון של אחד ה"משורנים) חדרה את שריון המכוניות המשורניות ופצעה ארבעה מבין נוסעיהן. כן נקבו כמה קליעים

המשורין ש"ספג" 230 קליעי כדורים

של מקלע ברן — שהופעל כנראה, ע"י שוטרים ברי-טיים מהמשטרה — את גלגליו הימניים (אשר היו מופנים לעבר המשטרה) של משורין החלוץ, והפכו את הנהיגה בו לאמנות-אקרובטית" ממש.

לאור המצב שנוצר החליט יעקב כי אין באפשרות הכוח שברשותו לפרוץ דרך מחסום-האש אל הבית, וכי לא נותרה לו ברירה אלא לנסות להסתובב על מנת לנתק את המגע עם האויב, שכוחו התגבר מרגע לרגע ע"י יחידות שהופנו מבית הקה"ק לעבר ה"צומת. הוא פקד, איפוא, על הנהגים להקיף את כיכר הצומת בחיפוי מכת-אש שתונחת מהמשורנים תוך

(*) יתכן, כתוצאה מפניית איש-הקשר של ה"הגנה" לבריטים לאפשר את מעבר שיירת התגבורת, ש"הופנתה" למשטרת בית-דגן שקיימה יחסים הוויקים עם הערבים. בענין זה ראה גם "לקט ידיעות", עמוד 32 — א.א.
(**) נכב"ד — נשק, "כבד", כלומר: מקלעים-בינוניים ומר-גמות 81 מ"מ — א.א.

בית הקה"ק, בעת ובזמנה אתם עם פלגה שנשלחה להטריד יאזור משכונת עזרא במגמה למשוך כוחות ולהקטין את הלחץ על הבית.

מפקדה של התגבורת ה"משורית" השנייה, אלי-עזר רייז, התקשר מיד עם יובל נאמן, אשר מסר לו כי ההתקפה נהדפה וכי יש להגיע שהאויב התפור והסיר את החסימות. כן התקשר אליעזר עם יעקב וולברג, מפקד התגבורת ה"משורית" הראשונה, ו- שאב ממנו פרטים על מקום האויב וגשקו ועל שיטת הפעולה בה נקט.

שיטת הביצוע בה בחר יעקב וולברג, מפקד התגבורת ה"משורית" הראשונה שביקש להשיג הפ- תעה ע"י התקרבות שקטה, לא נראתה לרייז, שכן אליעזר רייז הטיל ספק — לאור הקורות — באפ- שרות השגת הפתעה בדרך זו, וראה בה "בזבוז" מבחינת גורם הזמן. על-כן החליט לנקוט בשיטה של נסיעה מהירה לאורך כל הדרך.

ד. "שן תחת שן"

בין כה וכה, עלה אור היום — והגיעה השעה לחפש שלל ולבחון את מהלך-הקרב על-פי הסימנים שהותיר האויב בשטח. בהתאם ל"מסורת" הקרב ה- קודם בליל 12/13.3 — יצאה איפוא, — בשעה 0600 בערך — קבוצת מפקדים לסיוור בשטח הקרוב לבית. ברגע שקבוצה זו עלתה על הכביש והחלה מתקדמת לעבר הצומת, גפתחה עליה אש מכיוון כיכר-הצומת. הקבוצה, אשר הבחינה מיד כי היורים הם חיילים בריטיים, בחרה שלא להכנס אתם בקרב ונסוגה ל- מוצב. עם זאת, נוכחות הבריטים באיזור הצומת לא הרתיעה את מגיני המוצב מלפתוח באש על שיירת מכוניות ערביות שהתקרבה לבית, זמן קצר לאחר- כן. מכיוון יאזור. פתיחת האש חלה כאשר הגיע חלוץ השיירה — שלוש מכוניות משא עמוסות ערבים — עד למרגלות בית-החרושת לקמח-דגים, מקום בו חסמו שפכי הריסות בית הקה"ק את הכביש. עם פתיחת האש נטשו הערבים את המכוניות, קפצו מהן וחשו לתפוש מחסה בפרדס מצפון-מערב לבית- החרושת. בזאת נפלו מן הפח אל הפחת — שלוש שורות מוקשים נגד-אדם "חיכו" להם באותו פרדס (ראה מפה בסוף החוברת).

עתה ניסו כמה מהערבים לחזור אל המכוניות, אך "פושקה" החבלן^(א) פורסקי שנשלח ע"י אלי-עזר "לטפל" במכוניות הקדים אותם ופוצץ שתיים מהן מול פניהם, ולא נותרה לנסועי המכוניות ברירה — אלא לרוץ גלויים וחשופים על הכביש לעבר יאזור.

הנה כי כן ב-0200 בערך יצאה התגבורת ה- "משורית" השנייה במלוא המהירות לעבר בית ה- קה"ק. כפי שהנית יובל מראש — לא קידמה אותה אש אויב בהגיעה ליאזור צומת בית-דגן. אנשי ה- תגבורת הבחינו רק במספר דמויות של ערבים ש- מהרו להמלט לתוך הפרדסים שבצדי הכביש, ולא הגיחו מתוכם אלא כאשר נכנסה התגבורת למוצב. אף שאליעזר היה משוכנע כי האויב נטש לחלו- טין את השטח, הוא נקט בכל אמצעי הזהירות עם הגיעו למוצב: חילק את אנשיו לעמדות; הציב את המק"ב בראונינג בעמדה הרומית-מזרחית של ה- מוצב (4) כלפי הפרדסים; והשאיר משורין מצויד בברן בהצטלבות דרך-העפר למוצב עם כביש יפו- רמלה — לחסימת הכביש. בהריסות הבנין, שאף מהם ניתן היה לשלוט על הכביש, לא הוצב כל כוח. כיון ששאירות הבית חמים היו עדיין, ורמץ מאכולת-האש להט בתוכן.

למראה פליסי המכוניות הנסים, עשו ערבי יאזור "פוע" ונקלו בהמוניהם בסביבות בית-הכורכר, כ-250 מטר צפונה צפון-מערבה למוצב, במגמה להחקיפו. החקפה זו אפשר ו- היתה מתבצעת אלמלא נודמנה לסביבת הבית, ונעצרה ליד הריסותיו, שירה בריטית שכללה בין השאר טנקים. מיד להעצרותה קפץ מתוך אחד הטנקים קפיטן סקוטי, והחל צועד לעבר השאריות העשיגות של המכוניות הערביות. הוא בחן אותם ואחר החל צועד צודה נמרצת לעבר המוצב. בחצי דרכו יצא לקראתו אליעזר רייז. הקצין פגשו זועם, הצביע על "מה שהיה פעם מכונית" וקרא: "מדוע אתם לא נותנים לעבור?" במקום תשובה הצביע אליעזר על "מה שהיה פעם

תוצאות פעולתו של פושקה החבלן

תוצאות פעולת החבלה בבית-הירוק

ספורות בלבד מן „הבית הירוק“, בנה דוד את תכנית החבלה בבית על פעולה „שקטה“ ללא אש. לפי תכנית זו היה על הכוח להתגנב לעבר הבית לאורך שדרת הברושים המתמשכת בגבול הפרדס שמצפון לכביש; להבטיח את אגפי הבית הקפית; להצמיד מטען של חומר-נפץ לקיר „הבית הירוק“ מבחוץ מ-בלי לטהרו תחילה; להדליק פתיל שחור ארוך ולסגת למוצב בשקט תוך חישוב זמן כזה שיבטיח כי הפיצוץ יחול בשעה שהכוח כבר ימצא שנית במוצב.

סמוך לתצות יצא דוד עם כיתה מוגברת של מת-נדים לביצוע המשימה שהוטלה עליו. הפעולה בוצעה בזריזות ובהתאם לתכנית. אולם עם בוקר התברר כי חומר-הנפץ אשר הוצמד לבית מבחוץ לא גרם בהתפוצצותו לתוצאות אותן היה מביא אילו הוחדר לבית עצמו. שכן הבית לא נפל תחתיו ורק מרפסתו הפונה לכביש, בה היו הערבים מציבים את מקלעי-הם, נקרעה ממנו יחד עם חלק מן הקיר הפונה ל-כביש. עם זאת השיגה הפעולה את מטרתה העיקרית — היא הוכיחה לערבים שהמגינים אינם קבורים מתחת להריסות ואף אינם מסתתרים בבונקרים, אדרבה, הם מסוגלים לגמול שן תחת שן למתקיפיהם.

ה. סוף דבר

עומת זאת — האויב לא ידע לנצל את הצלחתו ההת-חלתית ובזבו זמן על „פנטזיות נצחון“, במקום לתקוף מיד את מוצב-ההגנה החפור, בו מצאו מגיני הבית מקלט לאחר פיצוץ.

עמידת הגבורה של המגינים במוצב-ההגנה החפור ומעשי-המופת שגלתה חוליה, שתפשה ב-הריסות הבית והמשיכה להתגונן מתוכו שעות ארוכות — מנעו את האויב מלכבוש את מוצב בית

בית. „אבל יש לכם מוצב“ — אמר הקצין והחל צועד לעבר המוצב כדי לבקר בו. אליעזר, שלא היה מעוניין בדבר כלל וכלל, חסם לו דרכו. הקצין רתח אך חזר אל אנשיו מבקש נקמה.

אותה שעה הופיעה בין הבריטים דמות ציורית של מפקד כנופיות ערבי לבוש הדר, כשכפיה אדומה על ראשו ושני אקדחים צמודים למותניו. הלן קידם את פני הקצין, הסתודד עמו ואחר החלו השנים צועדים לעבר הריסות הבית כשאליהם נלחה אדם שלישי ומצלמה בידו.

כבואם אל ההריסות טיפסו עליהם והצטלמו יחדיו, מבקשים להנציח את התמונה אותה רצה בוין לממש בארצנו: בריטי וערבי על חורבות הבית היהודי.

היתה זו התעללות קשה במגינים שחזו במחזה, כשלועי מקלעי הטנקים ותותחיהם מופנים אליהם, מבלי שיהיה בידיהם להגיב עליו באש. אולם אחד ממגיני בית הקה"ק מצא גם לזאת תשובה מתאימה: הוא זינק ועלה על ההריסות ותקע בראשם את הדגל הלאומי!

המגינים ואנשי התגבורת שהצטרפו אליהם לא הסתפקו בתקיעת-הדגל כדי להוכיח לערבים כי מוצב בית הקה"ק — עליו הודיעה העתונות הערבית כי אותו בוקר: „בית הקה"ק פוצץ; כל היהודים אשר היו בתוכו נקברו תחת ההריסות ומצאו בו את מותם“ — חי וקיים. אדרבה, הם החליטו לפוצץ את „הבית הירוק“ שמצפון מורח לבית הקה"ק — אשר שימש כבסיס-אש לתוקפי הבית.

הנה כי כן יצאה לעבר הבית בליל 21/22.3.48, כיתה מאנשי קורס-הסיירים, אשר נשארו במוצב כי תגבורת. בהגיעה לסביבת הבית גילתה תכונה כי „בית-הלכן“ שממולו — והחליטה לחזור למוצב מבלי לבצע את המשימה.

מפקד הפלוגה שהגנה על המוצב, יצחק דוידזון, החליט לבצע את המשימה ויהי מה. הוא חזר והטיל, איפוא, על דוד ביטון לפוצץ את הבית בליל 22/23.48. כדי להמנע מהסתבכות בקרב עם הערבים וה-שוטרים הבריטים, ששכנו במרחק עשרות מטרים

ההתקפה השניה של חסן סלאמה על בית הקה"ק, שהוחזק ע"י מחלקה מוגברת: מגדוד 1, בוצעה ע"י כוח שעלה על שתי פלוגות — היינו כוח שהיה בו כדי להכריע את הכף לטובתו. לפחות מבחינה מספ-רית. היא הצליחה להשיג „הפתעה“ בשלבה הראשון — הן מבחינת גורם הזמן והן מבחינת השיטה של הפעלת מכונית-תופת טעונת חומר-נפץ. שהפכה את בית הקה"ק לתל חורבות כבר בפתח ההתקפה. ל-

הקה"ק. אולם שבירתה הסופית של התקפת האויב היתה תוצאה של פעולה משולבת של תגבורות שנש"לחו הן מפלוגה ג' ופלוגה ב' בגדוד 1 והן מהחטיבה: התגבורת הרגלית של פלוגה ג' שישבה ב"בסיס 88" שבמולדת לא היתה מצליחה לחדור למוצב אלו-לא הסיחה התגבורת של פלוגה ב' — שהגיעה ב"משוריינים באגפו של האויב — את אש-האויב מן הבית; ואילו ארגונה מחדש של מערכת ההגנה ב"מוצב וביצוע פעולות תגמול מידיות נגד הערבים לא היו מתממשים כאשר התממשו — אלולא הצטרפה לתגבורת הרגלית עם בוקר גם התגבורת החטיבתית שעשתה דרכה למוצב במשוריינים שגויסו ממלווי השירות.

מאידך-גיסא הבלית האחרון בבואן של התגבורות — שנבע מתקלה במערכת הקשר, מחלת "ממלא מקום קצין תורן", אי קביעה מראש של נהגים תור-נים ועתודות קבועות המוכנות לתווה מידית, ועוד — מספר ליקויים מהם הסיקה החטיבה מסקנות מ"אלפות לגבי העתיד.

לאחר היפת ההתקפה הגדולה השניה של הערבים על בית הקה"ק חל מפנה בולט במערכת המסיבות באזור, כתוצאה מהתערבות הצבא הבריטי. הצבא הבריטי שביקש לשמור ב"הקפדה על חופש התנועה בכביש יפו-רמלה גם לצרכיו שלו, תבע תחילה את פינוי כוח ההגנה מן המוצב החולש על ה"כביש. אולם כתוצאה ממשאומתן ויתר על דרישתו זו והס"תפק בהצבת יחידה בעלת עצמתאש רבה על הריסות הבית —

אשר מנעה הסתבכויות נוספות במאבק הערבי-יהודי באזור בית הקה"ק.

פעילות בריטית זו כשלעצמה היה להצביע על התפקיד החשוב שמילאו הבריטים במסכת המאורעות שהתרחשו ב"מרחב. "משחקם" במסכת המאורעות לא היה בעל אופי קבוע — הגם שבמרבית המקרים נטו לצד הערבים. מצד אחד הופיעו בקרייהוים במשולב עם פרובוקציות ערביות, ופרקו את נשק המגינים — ומצד שני היו מלחים שירות יהודיות ל"תעודתן. כך או כך — מה שברור הוא שעצם נוכחותם שימשה כלס"מתמיד לפיתוח תנופה יהודית, ואכן, עם גבור קצב ה"פינוי הבריטי נתאפשר לכוח היהודי לעבור משלב "העמידה" לשלב "מהלומת-הנגד". היינו — לשלב ההשתלטות על שטח המדינה לקראת פלישת צבאות-ערב. במרחב תל-אביב (קרי"ת") מצא שלב זה את ביטויו במבצע "חמץ", בו סוחר ה"משולש יפו-יהודיה-בית-דגן.

עם כיבוש יאזור ב"30.5.48 ע"י כוחות "גבעתי" במסגרת שלבו השני של מבצע "חמץ" ועם תפישת משטרת בית-דגן ובית-דגן כפר ב"14.5 ע"י כוחות "קריית" — הסתיים למעשה המאבק הערבי-יהודי בקטע יאזור-בית-דגן, בו עובר עורק התחבורה הראשי לירושלים ולדרום, בנצחון יהודי מוחלט. לבית הקה"ק, שמילא תפקיד חשוב במאבק זה, שוב לא נותר, לכאורה, אלא ערך של "מוצג ארכיוני" בלבד; ואנשי גדוד 1 שהחזיקו בו במשך למעלה משלושה חודשים, עזבוהו ועברו לפעול בגזרות חזית חשובות יותר. אולם למעשה היה גם היה לבית ערך סמלי רב ודוגמת העמידה של מגיניו המשיכה ל"האציל מרוחה על לוחמי גדוד 1 והחטיבה עוד ימים רבים. עדות לכך יכולה לשמש בין השאר גם פקודת היום הבאה:

א' אלול תש"ס

גדוד 1

פקודת יום — לרגל טבח גילוי יד-הזכרון למגיני בית הקה"ק

אחים לוחמים, אנשי מסורת קרב!

בספר המעשים של גדוד 1 תופסת פרשת העמידה בבית הקה"ק דף ראשית, דף שרוחו מאצילה על הספר כולו.

בית הקה"ק שליד צומת בית-דגן היה לנו סדן עליו חושלו ראשוני גדודנו לחרב חטיבת "גבעתי" המבקיעה בזעמת נחשונים ירושלימה והקוצרת תהילה בשדות הדרום. אותם שצפו על פני הדרך לדרום וירושלים ממרפסתו של הבית, ואשר שדה ראיתם הצ"טמצם, לכאורה, ביאזור לשמאלם ובמשטרת בית-דגן לימנם, לא היו פורצים למוצאי אותה הדרך, לולא רחב עליהם אופק ראיהם עד הררי ירושלים מזה וגבעת הדרום מזה, עוד באותם הימים במ שלט האויב במבואות תל-אביב.

על כן, אם קרב הבקיעה אל הנגב היה גולת הכותרת של מבצעי הגדוד בחתירתו לקראת אותו אופק — הרי שרשיו של פרי-הנצחון יונקים ממעינות בית הקה"ק ומבונקרי העפר שלידו. אותה רוח, שעמדה למגיני הבית עת נעצו ציפניהם בהריסותיו, והדפו התקפת מאות ערבים בכדוריהם ורימוניהם האחרונים — היא שעמדה למבקיעי גבעה 113; והיא שתעמוד לנו בכל אשר נעשה, אם אך נדע ללכת בנתיב אשר התוו לנו מנצחי העמידה בבית הקה"ק.

1. דין וחשבון על ההתקפה בבית הקה"ק*

שנה 1745 — נשמעה התפוצצות גדולה מכיוון בית הקה"ק. מולדת מודיעה טלפונית כי ההתפוצצות לוותה

יריות.

שנה 1910 — מקוה ישראל מודיעה טלפונית כי הבית פוצץ ע"י הצבא ואנשינו נכנסו בקרב עמו. לאחר קבלת הודעה זו הועק סמג"ד גדוד 1, מחדרהאוכל למטה 1, וניהל את המערכה ע"י קומבינציות של קשר טלפונית ואלחוטי.

ניסו ללא הצלחה להכניס לעבודה תחנת שידור חדשה השייכת לחי"מ חולון, בגלל חולשת התחנה במקוה ישראל (בעיקר קשה היתה הקליטה במקוה). לאחר שנודע לנו אורך הגל של המשדרים (3 מגסיקלים) הקשבנו לבית הקה"ק במקלט פרטי בבית שכן למטה 1. התקשרנו מהמטה למקוה (פסל 1) ומכאן שוב לבית הקה"ק (פסל 2). איש המודיעין נוכח היה כל הזמן במקום.

שאלנו את מגיני הבית: היש נפגעים? האם הנכם נלחמים באנגלים או בערבים? מה כוחכם? כן הודענו: בקרוב תצא אליכם תגבורת מבסיס 88.

שנה 1945 — בית הקה"ק מודיע כי עד עתה אין נפגעים.

שנה 2000 — בסיס 88 מודיע על קולות התפוצצויות של פגזי מרגמה מכיוון הבית.

פסל 1 שואל: מה נשמע אצלכם? מאיזה צדדים תוקפים אתכם?

פסל 2 משיב: מותקפים כמו לאחרונה — מהחזית ומשני האגפים. שלחו תגבורת. אם לא תגיע מיד לא נוכל להחזיק בבית.

פסל 1 מודיע: התגבורת כבר יוצאת. חזקו ואמצו.

שנה 2050 — הגיע יעקב חלברג מבסיס 88 לקחת כיתה ממקוה ישראל ולצאת לעזרה — לפי הוראת יוכל.

מכוניתו נתקלקלה בדרך. במקומו יצא מנחם החובש הגדודי עם עוד 17 אנשים מבסיס 88. הוא לקח עמו 2500 כדורי סטן מהמחסן הגדודי.

שנה 2100 — הודענו לגבעתי: תוקפים את בית הקה"ק כוחות גדולים באותה צורה כבאחרונה. מהבית

מודיעים כי מצב התחמושת חלש. שלחנו תגבורת מבסיס 88. נא להכין שני משוריינים מה"תחבורה" בתחנה המרכזית ולשלחם למטה 1 על מנת לאפשר שליחת תגבורת נוספת ולהוציא נפגעים.

שנה 2110 —

פסל 2 מודיע: הבית מופקר. אין תחמושת.

פסל 1 שואל: האם אתם מחזיקים בבונקרים?

שנה 2130 — התקשרנו עם בתיים ודרשנו תגבורת. מולדת מודיעה על יריות מצד הפרוס. הודענו לה להכין

את הפל"מי) למכת"גד אם יהיה צורך.

שנה 2145 — מכיוון הבית נשמעה התפוצצות חזקה מלווה להבה. חששונו גברו. שלחנו נהג העירה

לתפש את אכסל כדי להפעיל קשר אלחוטי עם גבעתי, נוסף לקשר הטלפונית. הקשר הושג ומסרנו לגבעתי באמצעות אכסל: הבית נכבש ע"י האויב. בית החרושת לדיקטים הוצת. אנשינו לוחמים מהבונקרים. תחמושתם נקברה במסולת הבית.

שנה 2200 — גבעתי מודיע כי הוא שולח תגבורת.

שנה 2210 — שדרנו לגבעתי: תגבורת שלנו יצאה לפני כשעה מבסיס 88 דרך הפרוסים. תגבורת שניה

תצא בקרוב לבית דרך הכביש. מהבית מודיעים כי הערבים עוברים את הגדרות. דרושה תגבורת גדולה כמשוריינים שתוכל להבקיע את החסימות במידה ותכשל התגבורת השניה. נא ספק את הנ"ל.

שנה 2215 — בית הקה"ק מודיע: הערבים 20 מטר מעמדותינו. בידנו נשארו רק מספר רימונים לעצורם.

שנה 2245 — בית הקה"ק מודיע: בעוד 15 דקות נסוג מהמקום.

שנה 2250 — בית הקה"ק מודיע: בעוד 5 דקות נסוג מהמקום בכיוון בסיס 88.

(*) נרשם בזמן ההתקפה ע"י משרד המודיעין של מטה גדוד 1 והועבר למפקד החטיבה ב' 21.3.48 — א.א.
(**) יחידת העתודה האזורית — א.א.

- תשובתנו: החזיקו מעמד בכל מחיר. התגבורת תגיע בכל רגע. חזקו ואמצו.
שעה 2255 — תגבורת של שני משוריינים בפיקוד יעקב וולברג בכוח 20 איש עם מרגמה "2" ושני מקלעים, יצאה לכיוון הבית בדרך הבסתון.
- שעה 2300 — גבעתי מודיע: נשלחו כוחות הסחה להתקיף את יאזור ממערב. כן נשלחה למטה 1 תגבורת מכונת-ירייה-כבדה ו-3 משוריינים נוספים.
שעה 2350 —
- פסל 2 מודיע: קרב בעורף האויב ליד הצטלבות בית-דגן. התקפת האויב נחלשה.
פסל 1 משיב: זוהי התגבורת השנייה שיצאה במשוריינים.
שעה 0005 —
- פסל 2 מודיע: מנחם עם התגבורת הראשונה הגיע לבוגקרים.
פסל 1 משיב: חברים! התגבורות סוף סוף יצרו אחכם מגע. חזקו ואמצו. תגבורות נוספות זורמות אליכם על מנת לחסל את האויב לגמרי.
שעה 0015 —
- פסל 2 מודיע: בינינו אין נפגעים. לאויב נפגעים רבים.
שעה 0035 — שלושה משוריינים בפיקוד אליעזר הגיעו למטה 1.
גבעתי שואל את יובל: מה תכניותיך?
- יובל משיב לגבעתי: מאחר שהתגבורת מבסיס 88 התחברה עם הכוח בבית הקה"ק — אני שולח את שלושת המשוריינים למקום אליו שלחתי את המשוריינים הקודמים על מנת לחלצם במקרה של צורך, להביא את כל הכוחות לבוגקרים ולהתבסס שם. אח"כ יתורו המשוריינים לקחת כאן צרכי אספקה. עם בוקר אבדוק את המצב ואוציא את הכוחות המיותרים.
שעה 0110 —
- פסל 1 שואל: האם אש האויב נפסקת? היש לכם ידיעות על התגבורת בסבוב בית-דגן? מה מצב האספקה?
שעה 0115 —
- פסל 1 מודיע: בקרוב תצא אליכם התגבורת של אליעזר.
שעה 0125 — נתקבלה הודעה מהתגבורת של יעקב וולברג כי מכונת אחת שלהם נפגעה וכי יש ארבעה פצועים: מ. רוזנברג, מקרסקו, משעולי ויזק. הם נמצאים בראשון לציון.
- שעה 0130 — הודענו על קורות התגבורת של יעקב וולברג לגבעתי. גבעתי מבקש להחזיר העזרה מיד עם גמר התפקיד את המכונות 349, 342, 355 — הנחוצות ל"תחבורה".
שעה 0200 —
- פסל 2 מודיע: הריסות הבית עדין תפוסות ע"י הערבים. מתנהל עדין קרב בעיקר ע"י אש אכטומטית.
פסל 1 משיב: חזו לתגבורות ואז תכבשו בחזרה את הבית.
שעה 0215 —
- פסל 2 מודיע: מצב הרוח מרומם. דורשים בירה, מעילים ושמיכות. המהנדס והפועלים מבקשים שיחליפום. כן גם החברה. המוסר של הבאר ובריכת המים הושמדו. קר החשמל קרוע. מבקשים לתקנו.
פסל 1 משיב: התאזרו בסבלנות. הכל יגיע.
- שעה 0305 — התגבורת של שלושת המשוריינים הגיעה לחצר בית הקה"ק. הודענו זאת לגבעתי.
שעה 0430 —
- פסל 1 מודיע: עליך לארגן את המקום. בבוקר שלח 3 משוריינים אלי לקחת אספקה. תקח אתך את אנשי 88 ותרדמם בבסיסם כדי שיוכלו להמשיך בתפקיד הבטחת התחבורה. כן שלח חזרה כל מיני אנשים מיותרים.
- שעה 0630 — פסל 2 מודיע: הערבים פתחו ביריות מחדש. הם באו בשלוש מכונות משא. שתיים מהן עלו על מוקשים והתפוצצו. הערבים נסוגו תוך אבידות.
- שעה 0635 — הודענו לגבעתי את קורות שיירת האויב ובקשנו אשורים להוראות החדשות.
ההוראות הבאות אושרו ע"י גבעתי: מכות-נגד יכולות להנתן רק במקרים הכרחיים. מכונות אספקה לא תצאנה בינתיים לבית הקה"ק.

אחרי הצהרים הגיעו לבית הקה"ק מכוניות האספקה וכן ציוד ואנשים נוספים על מפקדיהם. במשך היום הוכרו על מצב "הכץ" במרחב הגדוד — ונקבע מערך הכוחות כדלקמן:
 בית הקה"ק: 70 לוחמים בפיקודו של י. דוידזון. 3 מכוניות משורינות.
 ראשון-לציון: מחלקה מגודוד 2 — עתודה. מכונית משורינת. קשר אלחוטי 1.
 מולדת: 40 איש בבית החרושת לעורות — עתודה נוספת שתצא ברגל לבית-הקה"ק במקרה של התקפה.
 מטה 1: מחלקה, 2 מכוניות-משורינות.

2. בעיני אויב

א. תאורו של חסן סלאמה (מתוך העתונות הערבית מיום 21.3.48)

— — — לפני שלושה ימים תכננה מפקדת מחוז לוד פעולה שתכליתה פיצוץ בית הקה"ק בבית-דגן.
 ביום שישי 19.3.38, בשעה 1715, יצאה שיירה של ארבע מכוניות מאי-שם לכיוון המסרה. מכונית משא אחת שיצאה בראש השיירה, הטילה פצצה בת 500 ק"ג לעבר הבנין — בשעה 1730. שתי מכוניות אחרות ובהן 22 מזוינים (נראה כי חסן סלאמה המעיט במתכוון את מספר המתקיפים, כדי להאדיר את נצחונו — א.א.) התכוונו להתקפה מצד מזרח. עם הפיצוץ ניתנה פקודה לירות על חלק מהבית שלא נהרס.
 הלוחמים עברו שדה מוקשים, אחרי שהמומחים פינו בו דרך התקדמות. היהודים תפשו אותו זמן עמדות קדמיות, מוכנות מראש, שהיו מחוברות ע"י מנהרה למקום מרוחק.
 הלוחמים הניחו שישה מוקשים בחלק הבנין שלא נהרס.
 אחרי שלוש שעות הגיעה תגבורת יהודית למקום דרך הנהרה הסודית *.
 לאחר חצי שעה הגיעו 6 סנקים בריטים למקום — ובוה נסתיים הקרב.
 בסה"כ נלחמו 150 לוחמים נגד 600 יהודים (חסן סלאמה הפריז במתכוון בהערכת מספרי הכוח העברי אשר מנה, עם התגבורות השונות, שלוש מחלקות בסך הכל — א.א.).

ב. קטעים ממכתבו של "מתנדב-מצרי"

שכמ, יום 24.3.48

אחי, נשיקות למכביר ושילומים — — —

אחרי טלטולי דרך באתי לשכם ושם מצאתי את מכתבך. באתי מואדי אל צראר מבלי לקבל רשות. נפגשתי עם הקבוצה — קבוצת שיד קנדלי. בלינו אצל נומי. — — — לאחר הנשף ישבתי לכתוב לך. — — — "קירי, שלחתי מכתב לאח חמדי, בו תארתי את מערכת חובון (בית הקה"ק — א.א.) ושרטטתי לו תכנית. — — — כמה מערכות נערכות, אנשים נהרגים ואיש לא מזכירם, כי העתונות אינה מפרסמת אלא את ההודעות הרשמיות. — — — אשר למערכה האחרונה, בה השמדנו את המצודה הנ"ל — היא הוזכרה דווקא בעתונות ובמנשר אשר פרסם השיד חסן סלאמה.

במערכה זו השתמשנו במרגמות, מכוניות משורינות, גיפים.

במערכה זו נהרג פואד אל עזם ועוד הרבה מאנשי הכנופיות של צרפנד, ורבים נפצעו. אחי, את המחוז ראיתי פעמים רבות ויכולתי לו.

מצודת חובון הפכה לתל חורבות — ואל יקל בעיניך מקום זה, אשר בו היו מנהרות עד נטר (ה"מתנדב" המצרי ניסה לשכנע את קוראי המכתב כי מנהרה באורך 4 ק"מ (!) קשרה בין בית הקה"ק לבית מקה-ישראל — א.א.) וממנו היו הדרכים מובילות לתל-אביב — ואם האל יעזור לנו בימים הקרובים ונוכל להשמיד את נטר אז יקיץ הקץ על התתכורה הציונית — — —

— — — לשיד חסן סלאמה אין חיילים. אנו משמשים לו חיילים. השאר הם שומרים והוא אינו יכול להשתמש בהם לשם התקפות — — —

(*) בענין המנהרה — ראה גם ב"קטעים ממכתבו של "מתנדב-מצרי", להלן. — א.א.

3. לקט ידיעות ממקורות ערביים ובריטיים

(הגיע לידי הש"י — שירות הידיעות של ההגנה — בימים 26.3.48—22.)

א. 22.3.48 — מקור ערבי מוסר:

- חסן סלאמה, עבד אל ג'אבר שומארי (קצין עיראקי, מפקד כוח צבא ההצלה, שנשלח כתגבורת לרמלה — א.א.), זכי עבד אל רחים וסעיד אבו לבן היו בבית המטויה בעת ההתקפה.
- בהתקפה על בית הקה"ק שלידי צומת בית-דג'ן השתתפו כ-400 איש: 75 מאנשי יהודיה, 15 מאנשי בית-דג'ן; כ-40 מאנשי צרפנד אל עמר, ספריה, כפר ענה ורמלה. היתר היו חיילים מצבא השחרור.
- כן השתתפו בהתקפה: 3 שוטרים אנגלים שהיו לבושים מדי צבא ואשר באו מיפו (כחמישה ימים לפני כן הגיעו ידיעות על הצטרפות שני אנגלים שערקו מצרפנד למפקדתו של חסן סלאמה ששכנה בבית-הספר לקצינים הניצב בין צרפנד לרמלה — א.א.); 2 גרמנים אשר אחד מהם התחפש כערבי וקרא לעצמו חסן; וכ-5 יוגוסלבים.
- הסרג'נט הבריטי (פורסטאר, ששירת לפני כן בצרפנד ואשר החליף החל מ-14.3 את הקצין הממונה על המשטרה — א.א.) בתחנת המשטרה, הוא שצוה לירות על המשורנים היהודים.
- מצרי אחד מצבא השחרור נהרג ו-9 אחרים נפצעו (מספרים אלה הנם בלתי-מדויקים. נראה כי מספר האבידות היה גדול הרבה יותר וכי המספרים מתחסים לאבידות בקרב אנשי הגרעין המגויס שעמד לרשות חסן סלאמה, ומתעלמים מהאבידות בקרב הכפריים — א.א.).
- הערבים עומדים לערוך עוד התקפה גדולה על בית הקה"ק כדי לחסל את הבונקרים.

ב. 25.3.48 — מקור ערבי מוסר:

- לעזרת המתקיפים באה תגבורת מכפר ענה, אולם המתקיפים פתחו עליה באש בחשבם כי זוהי תגבורת יהודית. ערביי כפר ענה השיבו — והתפתח קרב. רק בקושי הצליחו אנשי כפר ענה לשכנע את המתקיפים כי הנם ערבים.
- משטרת בית-דג'ן פתחה באש על תגבורת יהודית אשר באה מכיוון ראשון-לציון ומנעה בעדה הושטת עזרה למותקפים (במשטרה ישבו באותה תקופה 28 שוטרים בריטיים — א.א.).
- בפעולה נהרג פואד אל עום שהיה מוזכר במפקדת חסן סלאמה ונפצעו 6 ערבים.

ג. 26.3.48 — מקור ערבי מוסר:

- בהתקפה על בית הקה"ק השתתפו בפועל כ-300 עיראקים וסורים על מפקדיהם וכן 3 גרמנים ו-2 אנגלים.
- לצורך חסימת הדרכים השתמש חסן סלאמה באנשי בית-דג'ן ובאנשי הכפרים שבסביבה.
- מפקדת הפעולה היתה באחד החדרים בבנין המטויה.
- המכונית עם חומרי-הנפץ הועמדה לרשות חסן סלאמה ע"י אנגלים.
- בפעולה היו לערבים האבידות הבאות: 1 הרוג טורי ו-12 פצועים, ביניהם אחדים קשה.
- הצלחת חסן סלאמה בהתקפה והתעמולה שנעשה ע"י העתיונות הערבית גרמו להתרוממות הרוח הערבית. קרנו של חסן סלאמה עלתה ונערכו לכבודו מסיבות ביפו והסביבה.

ד. 26.3.48 — מקור בריטי מוסר:

- בהתקפה השתתפו כ-300 איש, ביניהם אנגלים וגרמנים.
- קיים היה תיאום בחלוקת האש בין המשטרה ובין המתקיפים. (פעמון אזעקה במשטרה חובר בחוט חשמלי לבית המטויה, לאחר שהשוותף הערבי העיקרי נתקבל לראיון אצל המוזכר הראשי של ממשלת המנדט ולאחר ששיחד קצינים ושוטרים בריטיים — א.א.).